Marathwada Shikshan Prasarak Mandal’s

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

CRIETERION-6: GOVERNANCE, LEADERSHIP AND MANAGEMENT

6.3 Faculty Empowerment Strategies

6.3.1 The institution has effective welfare measures and Performance Appraisal System for teaching and non-teaching staff

Sample PBAS 2017-2018

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya MAJALGAON DIST.BEED (MAHARASHTRA) Majalgaon

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY, AURANGABAD

Revised API - PBAS Pro forma for Recruitments and Promotion under CAS

As per UGC's 4th Amendment dated 11th July, 2016

ANNUAL SELF- ASSESSMENT FOR THE PERFORMANCE BASED APPRAISAL SYSTEM

(ACADEMIC YEAR 2017-2018)

PART A: GENERAL INFORMATION AND ACADEMIC BACKGROUND

Name of College

1. Name (in Block Letters): **DR. KAVHALE MUNJABHAU ABASAHEB**
2. Department : MARATHI
3. Current Designation & Grade Pay: **Assistant Professor, AGP 8000/-**
4. Date of last promotion: **07/08/2012**
5. Which position and grade pay are you applicant under CAS? :
   Assistant Professor,Stage 3 (A.G.P. 8000/-)
6. Date of eligibility for promotion: **07/08/2017**
7. Address (With PIN code) : **Sunderrao Solanke Mahavidhyalaya, Majalgaon Dist – Beed Pin – 431 122. (Maharashtra)**
   Telephone No. : **9764926939**
   Email : **ganesh.kvle@gmail.com**
8. Academic Qualification (From SSC till Post Graduation)

Examinations	Name of Board/University	Year of Passing	Percentage of marks obtained	Division/Class/Grade	Special/Optional Subject
S.S.C.	Aurangabad	March 1996	52.53 %	Second Class	Math/Sci/ Soc
H.S.C.	Aurangabad	March 1998	66.17 %	First Class	Soc/Poli/ His/Eco
Bachelor Degree	S.R.T.M.U.Nanded	M /A 2001	56.92 %	Second Class	Mar/Poli/ History
Master Degree	Dr.B.A.M.U. Aurangabad	M /A 2003	63.62 %	Distinction	Marathi
NET	U.G.C.New Delhi	June 2003	Qualified	Qualified	Marathi
MH-CIT	Mumbai	Jan. 2007	68.00%	First Class	-

9. Research Degree(s)

Degree	Title	Date of award	University
M. Phil.	Dr.Pralhad Lulekar Yanchya BALUTEDAR ani MOGDA Pustkancha Abyas	10/11/2006	Dr. B.A.M.U. Aurangabad
Ph.D.	Adhibandhatmak Samiksha Paddhati ani Tiche Upayojan	17/10/2013	Dr. B.A.M.U. Aurangabad
D.Sc. / D. Lit	---	---	---

10. Appointments held prior to joining this institution

Designation	**Name of the Employer**	**Date of**		**Salary with Grade**	**Reason of leaving**
		Joining	**Leaving**		
Assit.Professor	Majalgaon College, Majalgaon	7-8-2007	2-4-2013	15600-39100 AGP 7000	Transfer
Assit.Professor	Balbhim College, Beed	3-4-2013	31-7-2014	15600-39100 AGP 7000	Transfer
Assit.Professor	Majalgaon College, Majalgaon	1-8-2014	Onword	15600-39100 AGP 7000	

11. Posts held after appointment at this institution:-

Designation	Department	Period of working		Grade
		. From	To	
Assistant professor	**Department of Marathi**	**07/08/2007**	**Till Today.**	

12. **Period of Teaching Experience :-**

P.G. Class (in Years) : 1 Year

U.G. Class (in Years) : **11 Years**

13. Research Experience excluding years spent for M. Phil / Ph.D. (in years):

07 Years

08

14. Fields of Specialization under the Subject / Discipline

(a) Folk-Lore

(b) Criticism

15. Academic Staff College Orientation / Refresher Course/ ISTE - AICTE Sponsored STTP/SBP attended so far.

Name of the Course / Summer School	Place	Duration	Sponsoring Agency
82nd Orientation course	Academic Staff College, Dr. B.A.M.U. Aurangabad	02- 06-2010 to 29-06-2010	UGC
Refresher course in Marathi	Academic Staff College, Dr. B.A.M.U. Aurangabad	03-06-2011 to 23-06-2011	UGC
Special Summer School	H.R.D.C., Rani Durgawati Vishwavidyalaya, Jabalpur(M.P.)	06-07-2015 to 25-07-2015	UGC
112th Orientation Course for Programme Officer of N. S. S.	T.O.C. Ahmednager	04 Aug to 13 Aug, 2008.	Government of India, Ministry of Youth Affairs and Sports, New Delhi, Ahmednager College.

PART B: ACADEMIC PERFORMANCE INDICATORS

CATEGORY I: TEACHING, LEARNING AND EVALUATION RELATED ACTIVITIES

a. Direct teaching Maximum Score 70, for Assistant Professor, Maximum Score 60 for Associate Professor & Professor.

a. i. Classroom teaching lectures, seminar (As per allocation)

Sr. No.	Course/ Paper	Level	Mode of Teaching*	No. of Periods/hours allotted		No. of Periods/hours engaged per annum	Actual score (Actual hours spent per academic year÷ 7.5/7.75/7.75)
				Per week	Per annum		
01.	B.A., B.Sc., B.Com. F.Y (S.L.)I (Th.)	U.G.	L/S	04	120	107	14.26
02.	B.A.F.Y. I I	U.G.	L/S	04	120	110	14.66
03.	B.A.S.Y V	U.G.	L/S	04	120	107	14.26
04.	B.A.T.Y. X	U.G.	L/S	04	120	107	14.26
05.	B.A.T.Y. XI	U.G.	L/S	04	120	107	14.26
						Total a.i.	71.70

***Lecture (L), Seminar (S)**

a. ii.Classroom teaching(including lectures, seminar) in excess of UGC norms (As per allocation)

Sr. No.	Course/ Paper	Level	Mode of Teaching*	Hours/Periods per academic year engaged	Actual score (Actual hours spent per academic year÷ 7.5/7.75/7.75)
01.	B.A.T.Y. XII/XVI	U.G.	L	53	7.06

***Lecture (L), Seminar (S)**

a. iii.Tutorials and Practical's, Field work, Project Supervision (Actual as per student attendance register)

Sr. No.	Course/ Paper	Tutorials/Practical/Field work/ Project supervision	Hours/Periods per academic year engaged	Actual score (Actual hours spent per academic year÷ 7.5/7.75/7.75)
01.	B.A.T.Y. XII/XVI	Project Supervision	53	7.06

Sub Total a. Direct Teaching Max. Score 70 Actual score a i+ii+iii = 71.70 +7.06+7.06 = 85.82

b. **Examination duties -** Maximum Score 20, for Assistant Professor& Associate Professor, Maximum Score 10 for Professor.

Sr. No.	Type of duties	Dates from-to	Actual hours spent	Actual score (Actual hours spent per academic year÷10)
1.	Question paper setting,	02/04/2018 to 06/04/2018	40	04
2.	Question paper setting,	07/11/2017 to 09/11/2017	30	3
3.	Invigilation/supervision	10/11/2017 to 01/12/2017	32	3.2
4.	Invigilation/supervision	17/03/2018 to 27/03/2018	32	3.2
5.	internal assessment (Test)		02	0.2
6.	external assessment	01/12/2017 to 05/12/2017	40	04
7.	external assessment	26/03/2018 to 28/03/2018	24	2.4
	Total Actual Score b		**200**	**20**

c. Innovative Teaching - Maximum Score 10 for Assistant Professor, Maximum Score 15 for Associate Professor, Maximum Score 20 for Professor

Sr. No.	Nature of Activity	Max Score	Actual hours spent per academic year	Actual score (Actual hours spent per academic year÷10)
	Use of innovative methodologies for teaching		20	02
	Use of ICT		50	05
	Preparation of study material		20	02
	Mentoring		20	02
	SUB TOTAL (Max score 10)	10/15/20	**110**	**11**
	Total of category 1 Max score	100/95/90		**70+20+10=100**
	Minimum API score required for Category I	80/75/70		**100**

CATEGORY II - CO- CURRICULAR, EXTENSION, PROFESSIONAL DEVELOPMENT RELATED ACTIVITIES

Category II	Nature of activity	Maximum API score	Actual score	Verified API score	Page No.
A	**i. Student related co-curricular, extension and field based activities** i. Discipline related co-curricular activities organized ▪ Quiz, debate, elocution, (on subject) ▪ Subject / faculty day celebration ▪ Subject association activity	 10 Hours 05 Hours 05 Hours	 01 0.5 0.5		
	ii. Other co-curricular activities • Cultural prog. Coordinator	100 Hours	10		
	iii. Extension and dissemination activities • Recognized Teacher of YCMOU Nashik	100 Hours	10		
B	**Contribution to corporate life and management of the department and institution through participation in academic and administrative committees and responsibilities.** • IQAC Member	100 Hours	10		
	ii. Participation in • Admission committee • Prospectus Committee • MSP Mandal's *Aashay* Magazine: College Committee • Student Council Committee • College Magazine - ***Member***	50 Hours 50 Hours 20 Hours 20 Hours 20 Hours	05 05 02 02 02		
C	**Professional Development activities** • participation in seminars conferences • Short term Course • talks (Two talks)	08 Hours 48 Hours 04 Hours	0.8 4.8 0.4		
	Total of Category II Max score	45	**36.00**		
	Minimum API score required for Category II (for Assessment period)	*50/50/50/50/100			

CATEGORY: III
RESEARCH AND ACADEMIC CONTRIBUTIONS

III **A) (i) Published Papers in Refereed Journals as notified by the UGC*** (25 points per publication)

Sr. No.	Title with page nos.	Journal	ISSN/ISBN No.	Impact factor, if any	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/Guide	Self appraisal score	API score verified	Page nos. of relevant documents
01.	Kondura Kadambarichi Adibandhatmak Chikitsa Page 104 to 106	Printing Area	ISSN 2394-5303	4.002	---	Principal author	15		
02.	Jagtikikarnat Marathi Kavita Page 118 to 121	Current Global Reviewer	ISSN 2319-8648	2.143	---	Principal author	15		
Sub total A (i)							**30**		

(ii)Published Papers in Other Reputed Journals as notified by the UGC* (10 points per publication)

Sr. No.	Title with page nos.	Journal	ISSN/ISBN No.	Impact factor, if any	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/Guide	Self appraisal score	API score verified	Page nos. of relevant documents
01.	G.A.Kulkarni yanchya kathetil RATNA Pratima	Power of Knowledge	ISSN 2320-4494	----	---	Principal author	10		
Sub total A (ii)							**10**		

Total A (i+ii)	**40**

III B) Publications other than journal articles (books, chapters in books)

(i) Text/Reference, Books published by International Publishers, with ISBN/ISSN number as approved by the University and posted on its website. The List will be intimated to UGC. (30 Points per Book for Single Author)

Sr. No.	Title with page nos.	Type of book and authorship	Publisher ISSN/ISBN No.	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/Guide	Self appraisal score	API score verified	Page nos. of relevant documents
Sub total B (i)							**NIL**		

(ii) **Subject Books, published by National level publishers, with ISBN/ISSN number or State / Central Govt. Publications as approved by the University and posted on its website. The List will be intimated to UGC. (20 Points per Book for Single Author)**

Sr. No.	Title with page nos.	Type of book and authorship	Publisher ISSN/ISBN No.	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/Guide	Self appraisal score	API score verified	Page nos. of relevant documents
Sub total B (ii)							**NIL**		

(iii) **Subject Books, published by other local publishers, with ISBN/ISSN number as approved by the University and posted on its website. The List will be intimated to UGC. (15 Points per Book for Single Author)**

Sr. No.	Title with page nos.	Type of book and authorship	Publisher ISSN/ISBN No.	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/Guide	Self appraisal score	API score verified	Page nos. of relevant documents
Sub total B (iii)							**NIL**		

(iv) **Chapters in Books published by National and International level publishers, with ISBN/ISSN number as approved by the University and posted on its website. The List will be intimated to UGC. (International -10 points per Chapter National – 5 Points per Chapter)**

Sr. No.	Title with page nos.	Type of book and authorship	Publisher ISSN/ISBN No.	Whether Peer reviewed	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/Guide	Self appraisal score	API score verified	Page nos. of relevant documents
Sub total B (iv)							**NIL**		

Total B(i+ii+iii+iv)	**NIL**

III C) Research Projects:
III C (i) Sponsored Projects

A) Major projects: grants above Rs.30 lakhs for Engineering/ sciences &above Rs.5 lakhs for others, 20 points per project,

B) Major project: grants above Rs. 5 lakhs up to Rs. 30 lakhs for Engineering/ science and Rs.3 lakhs minimum to Rs. 5 lakhs for others, 15 points per project,

C) Minor project: grants above Rs.1 lakhs up to Rs. 5 lakhs for Engineering/ sciences & above Rs.1 lakhs up to Rs. 3 lakhas for others, 10 points per project,

Type of project	Title	Agency	Year of completion	Whether Co-PI	Grant (Rs. Lakh)	Self appraisal	API score verified	Page Nos. of relevant documents
Sub total C (i)						NIL		

III C (ii) Consultancy Projects (Amount mobilized with minimum Rs.10 lakhs for Engineering/sciences & minimum of Rs.2 lakhs for others, 10 points for every Rs 10 lakhs & Rs. 2 lakhs. respectively)

Sr. No.	Title	Agency	Year of completion	Whether Co-PI	Amount mobilized (Rs. Lakh)	Self appraisal score	API score verified	Page Nos. of relevant documents
Sub total C (ii)						NIL		

III C (iii) Projects Outcome/Output: Patent / Technology transfer / Product process Major Policy document prepared for international bodies like WHO/UNO/UNESCO/UNICEF etc. Central / State Govt./Local Bodies(30 for each International / 20 for each national level output or patent. Major policy document of International bodies - 30 Central Government – 20, State Govt.-10 Local bodies – 5)

Sr. No.	Name of the project	Funding Agency	Whether Co-PI	Amount mobilized (Rs. Lakh)	Self appraisal score	API score verified	Page Nos. of relevant documents
Sub total C (iii)					NIL		

Total C (i+ii+iii)	**NIL**

III D Research Guidance (In the case of joint supervision points are to be equally shared) (For M.Phil. degree awarded 5 points per candidate, Ph.D. degree awarded 15 points per candidate. Ph.D. thesis submitted 10 points per candidate)

Sr. No.	Number enrolled	Thesis submitted	Degree awarded	API score claimed by the candidate	API score verified	Page no. of relevant documents
Sub total D				**NIL**		

III E Fellowships, Awards and Invited lectures delivered in conferences / seminars
III E (i) Fellowships/ Awards

A. International Award /Fellowship from academic bodies/associations -15 per Award / 15 per fellowship

B. National Award/Fellowship from academic bodies/associations -10 per Award / 10 per Fellowship. C. State/University level Award from academic bodies/associations -5 per Award

Sr. No.	Fellowship/Award	Year	Level International/Natiuonal/State/University	Awardee academic body/Association	API score claimed by the candidate	API score verified	Page no. of relevant documents
Sub total E (i)					NIL		

III E (ii) Invited lectures / papers International level 7 per lecture, National level 5 per lecture, State/ University level 3 per lecture

a. Invited lectures

Sr. No.	Title of lecture/ Academnic session	Title of seminar/conference	Organized by	Whether International /National	API score claimed	API score verified	Page no. of relevant documents
Sub total E (ii) a					NIL		

(ii) Invited lectures / papers International level 5 per paper, National level 3 per paper, State / University level 2 per paper

a. Papers presented

Sr. No.	Title of lecture/ Academnic session	Title of seminar/conference	Organized by	Whether International /National/state/university level	API score claimed	API score verified	Page no. of relevant documents
1.	Mulgi Zali ho Natkatil Hundaprshna	The Problem of Dowry	Sunderrao Solanke College, Majalgaon	National	03		
Sub total E (ii) b					03		

Total E(i+ii)	03

The score under this sub-category shall be restricted to 20% of the minimum fixed for Category III for any assessment period

III (F) Development of e-learning delivery process/material **10 per module**

SUMMARY OF CATEGORY III

Details	By Candidate	By Committee	Remark
Total A)	40		
Total B)	NIL		
Total C)	NIL		
Total D)	NIL		
Total E)	03		
Total F)	NIL		
Grand Total	43		

List of Enclosures:

(Please attach, copies of certificates, and / or letters sanction orders, papers etc. wherever. Necessary)

1	6
2	7
3	8
4	9
5	10

UNDERTAKING

I ***Dr. Munjabhau Abasaheb Kavhale*** undertake that the information provided is correct as per records submitted by me to College / Institute / university and / or documents enclosed along with the duly filled PBAS Performa.

Particulars	Maximum API Score	API score claimed	API score verified
Category I	100	100	
Category II	45	36	
Category III	---	43	
TOTAL		**179**	

My PBAS based APIs score carries **179**

Place: Majalgaon
Date:

Signature of the faculty
with Designation

Place: Majalgaon
Date:

Signature
Head of the Department

Place: Majalgaon
Date: 14·12·18

Principal/Director/Vice-Chancellor
PRINCIPAL
Sunderrao Solanke Mahavidyalya
Majalgaon Dist. Beed (M.S.)

N. B.: The individual PBAS Performa duly filled along with all enclosures, submitted for CAS promotions will be duly verified by the college/Institute/university as necessary and placed before the Screening cum Evaluation Committee or Selection Committee for assessment / verification.

M.S.P. Mandal's

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA, MAJALGAON

TIME – TABLE 2017 – 2018

DEPARTMENT OF MARATHI

Name of Teacher: Dr.M.A.Kavhale

Subject: ***Marathi*** **Class: B.A. I, II, III year B.Sc.,B.Com.I**

Time ⟹ Day ⇩	08.20 to 9.10	9.10 to 10.00	10.50 to 11.40	11.40 to12.30	12.30 to1.20	1.20 to2.10	2.10 to3.00
Monday	B.A.T.Y. (35) - X	B.A.S.Y. V (36)	B.A.,B.Sc.,B.Com. F.Y. S.L. (36)		B.A.T.Y.(35) - XI	-	B.A.T.Y. Project (44)
Tuesday	B.A.T.Y. (35) - X	B.A.S.Y. V (36)	B.A.,B.Sc.,B.Com. F.Y. S.L. (36)		B.A.T.Y.(35) - XI	-	B.A.T.Y. Project (44)
Wednesday	B.A.T.Y. (35) - X	B.A.S.Y. V (36)	B.A.,B.Sc.,B.Com. F.Y. S.L. (36)	-	B.A.T.Y.(35) - XI	-	
Thursday	B.A.T.Y. (35) - X	B.A.S.Y. V (36)	B.A.,B.Sc.,B.Com. F.Y. S.L. (36)	-	B.A.T.Y.(35) - XI	-	
Friday	-	-	-	B.A.F.Y. II (36)	-	B.A.F.Y. II (36)	
Saturday	-	-	-	B.A.F.Y. II (36)	-	B.A.F.Y. II (36)	

Total Workload

Theory	20	20
Project	02	02
Total =		**22**

Signature of the Teacher

Signature of the H.O.D.

M.S.P. Mandal's,

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDHYALAYA,

Majalgaon Dist. Beed-431131

Invigilation Programme

University Examination Oct./Nov./~~March/April~~ 2017

Name of Invigilator: Dr. M. A. Kanhale

Sr. No.	Date	Morning Session	Evening Session
01	10/11/2017	—"—	—
02	11, 15, 17	—"—	—
03	19, 22, 23,	—"—	—
04	1/12/2017	—	—"—

Note: 1) Invigilation programme is **mandatory.**

2) Invigilator must be **present at exam venue before half an hour** of the examination timing.

Chief Superintendent

CHIEF SUPERINTENDENT
Center No.044
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist. Beed.(M.S.)

M.S.P. Mandal's,

SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDHYALAYA,

Majalgaon Dist. Beed-431131

Invigilation Programme

University Examination March/April 2018

Name of Invigilator: डॉ. एम. ए. कळके

Sr. No.	Date	Morning Session	Evening Session
01	17&19 March	Morning	—
02	20, 21 March	—"—	—
03	22, 23 March	—"—	—
04	26, 27 March	—"—	—

Note: 1) Invigilation programme is **mandatory.**

2) Invigilator must be **present at exam venue before half an hour** of the examination timing.

CHIEF SUPERINTENDENT
Center No. 044
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist. Beed.(M.S.)

Chief Superintendent

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY, AURANGABAD

In all future correspondence please mention the examination & Subject in which you are appointed as paper setter/examiner along with your appointment No as given below.

STRICTLY CONFIDENTIAL

Ref. No. Ex./B.A./2017-18
Date: - 26/10/2017

APPOINTMENT No. ( ) THEORY / PRACTICAL

To,

1	Dr. Ram Raunekar	Ankushrao Tope College, Jalna	Chairman
2	Dr. M. A. Kavhale	Sundarrao Solanke College, Majalgaon, Dist. Beed	SE
3	Dr. Rushibaba Shinde	Model College, Ghansawangi, Dist. Jalna	SE
4	Shri. Balasaheb Sonwane	Model College, Ghansawangi, Dist. Jalna	SE
5			SE
6			SE
7			SE
8			SE
9			SE
10			SE
11			SE
12			SE
13			SE
14			SE
15			SE
16			SE
17			SE

टिप: - शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांनी विद्यापीठीय परीक्षे संदर्भात आवश्यक ते सहकार्य करण्यासाठी महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा १९९४ कलम ३२(५) (ग) अन्वये सेवा पुरवणे बंधनकारक करण्यात आलेले असून त्यामध्ये कसूर केल्यास ती गैरवर्तणूक समजण्यात येईल आणि असे कर्मचारी / शिक्षक शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीस पात्र असेल. कृपया संबंधितांनी याची नोंद घेऊन विद्यापीठास सहकार्य करावे ही विनंती.

Sir/Madam,

1. I am directed to state that the Management Council/Vice-Chancellor is pleased to invite you to act as member of the Board of Chairman/Senior/Paper-Setter/Examiner in the subject of **Marathi** for **B.A. I & II Sem. (Indian Language, Core, Applied, Supportive) Pattern** Theory Examination to be held in **2017-18.**
2. You are therefore requested the favor of an early intimation of your acceptance of this responsibility in the enclosed form which should be received by me on or before .... for any reason, you are unable to accept this responsibility, you are requested to return the enclosures to the undersigned immediately.
3. The Chairman Setter are kindly requested to not accepted the appointment if his/her nearest relative e.g. Son/daughter, Wife/Husband, dependent on him are appearing or likely to be appearing for this examination.
4. You are requested to intimate your acceptance to the Chairman/Senior as early as possible (Say within 3, 4 days and to be in **communication immediately with the Chairman/Senior in regard to the assignment about the Setting of question paper(s) Section(s).**
5. **Dr. Ram Raunekar** has been appointed as Chairman/Senior and his Address is **Ankushrao Tope College, Jalna.**
6. The Chairman is requested to **supply (03) Three sets** of question papers in accordance with the syllabus. In three separate sealed covers. The name of the University should not be mentioned in the manuscripts or on the cover containing the manuscripts.
7. Please attend the meeting of paper Setters on **07-11-2017 to 09-11-2017at 11.00 am** in the **Rajarshi Shahu Maharaj Pariksha Bhawan, Dr. B.A.M. University, Aurangabad** with fully prepared.
8. The Chairman/Setter should also ensure mistakes/ambiguity in the sets of question papers; so as to avoid further complications.

**** The Principal of the concerned college are requested to sanction the duty leave for attending the Paper setting meeting and relive him without any reason.**

Yours Faithfully,

Director
Board of Examinations & Evaluation

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Inword No. 438
Date 15/11/2017

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY, AURANGABAD

In all future correspondence please mention the examination & Subject in which you are appointed as paper setter/examiner along with your appointment No as given below.

STRICTLY CONFIDENTIAL

Ref. No. Ex./B.A./2018-19
Date: - 27/03/2018

APPOINTMENT No. ( ) THEORY / PRACTICAL

To,

1	Dr. Ram Raunekar	Ankushrao Tope College, Jalna	Chairman
2	Dr. M. A. Kavhale	Sundarrao Solanke College, Majalgaon, Dist. Beed	SE
3	Dr. Rushibaba Shinde	Model College, Ghansawangi, Dist. Jalna	SE
4	Dr. Balasaheb Sonwane	Model College, Ghansawangi, Dist. Jalna	SE
5			SE
6			SE
7			SE
8			SE
9			SE
10			SE
11			SE
12			SE
13			SE
14			SE
15			SE
16			SE
17			SE

टिप: - शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांनी विद्यापीठीय परीक्षे संदर्भात आवश्यक ते सहकार्य करण्यासाठी महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा २०१६ कलम ४८(४) अन्वये सेवा पुरवणे बंधनकारक करण्यात आलेले असून त्यामध्ये कसूर केल्यास ती गैरवर्तणूक समजण्यात येईल आणि असे कर्मचारी / शिक्षक शिस्तभंगाच्या कार्यवाहीस पात्र असेल. कृपया संबंधितांनी याची नोंद घेऊन विद्यापीठास सहकार्य करावे ही विनंती.

Sir/Madam,

1. I am directed to state that the Management Council/Vice-Chancellor is pleased to invite you to act as member of the Board of Chairman/Senior/Paper-Setter/Examiner in the subject of **Marathi** for **B.A. I & VI Sem. (Indian Language, Core, Applied, Supportive) Pattern** Theory Examination to be held in **2018-19.**

2. You are therefore requested the favor of an early intimation of your acceptance of this responsibility in the enclosed form which should be received by me on or before ………. for any reason, you are unable to accept this responsibility, you are requested to return the enclosures to the undersigned immediately.

3. The Chairman Setter are kindly requested to not accepted the appointment if his/her nearest relative e.g. Son/daughter, Wife/Husband, dependent on him are appearing or likely to be appearing for this examination.

4. You are requested to intimate your acceptance to the Chairman/Senior as early as possible (Say within 3, 4 days and to be in **communication immediately with the Chairman/Senior in regard to the assignment about the Setting of question paper(s) Section(s).**

5. **Dr. Ram Raunekar** has been appointed as Chairman/Senior and his Address is **Ankushrao Tope College, Jalna.**

6. The Chairman is requested to **supply (03) Three sets** of question papers in accordance with the syllabus. In three separate sealed covers. The name of the University should not be mentioned in the manuscripts or on the cover containing the manuscripts.

7. Please attend the meeting of paper Setters on **02-04-2018 to 06-04-2018** at **11.00 am** in the **Rajarshi Shahu Maharaj Pariksha Bhawan, Dr. B.A.M. University, Aurangabad** with fully prepared.

8. The Chairman/Setter should also ensure mistakes/ambiguity in the sets of question papers; so as to avoid further complications.

**** The Principal of the concerned college are requested to sanction the duty leave for attending the Paper setting meeting and relive him without any reason.**

Yours Faithfully,

Director

Board of Examinations & Evaluation

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY
AURANGABAD – 431 004, Maharashtra (India)
NAAC Re-Accredited 'A'

Office Telephones 0240-2400431 to 2400437, 0240-2400467 to 2400469
Registrar (Office) 0240-2400104, (Resi.) 0240-2400203
Fax: 0240-2400291/2400491
Telegram: BAMUSITY
Web Site: WWW.bamuniversity.org.
E-Mail: Bamuniversity.org

UNIVERSITY CAMPUS.
AURANGABAD-431 004
Maharashtra (INDIA)

Ref. No:- Exam/B.A./2017-18/ **Date :- 06/04/2018**

RELIEVING LETTER

This is to certify that **Dr. M. A. Kavhale** of **Sundarrao Solanke College, Majalgaon, Dist. Beed** attended the University office on **02/04/2018**in regard with the Examination work in the subject of **Marathi** and he / She is relieved today i.e. on **06/03/2018(After Noon).**

(उप.) (सह.)

DIRECTOR
Board of Examinations & Evaluation

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University
Aurangabad-431 004. Maharashtra (India)
NAAC Re-accredited A Grade
Telephone : (0240) 2403200
Office PBX: (0240) 2403399/400
Fax : (0240) 2403199/188
Web Site : www.bamu.ac.in
http://bamua.digitaluniversity.ac
E-Mail : coe@bamu.ac.in

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ
औरंगाबाद-४३१ ००४. महाराष्ट्र (भारत)
नॅक समिती तर्फे अ दर्जा प्राप्त
Director, Board of Examinations & Evaluation
कार्यालय, संचालक, परीक्षा व मुल्यमापन मंडळ

Ref. No. Ex/D-CAS/PG-CAS/20 **Date** 05/12/17

RELIEVING LETTER

This is o certify that Dr. / Mr. / Ms. M. A. Kavhaale of S. S. Mahavidyalaya, Majalgaon did the paper assessment work in the suject Marathi at ---------- Examination held in Mar./Apr./Oct.-Nov. 2017 at D-CAS Centre & PG-CAS Centre. Swa. Sawarkar Mahavidyalaya, Beed From 01/12/2017 To 05/12/2017 and he / she is relieved from the said assignment today after-noon.

He/She has not reported the D-CAS/PG-CAS Centre on the following dates.

He/She has checked the total number of papers — and has given the T.A. / D.A./ Conveyance for — Days.

CUSTODIAN
Swa.Sawarkar Mahavidyalaya, Beed

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University
Aurangabad-431 004. Maharashtra (India)
NAAC Re-accredited A Grade
Telephone : (0240) 2403200
Office PBX: (0240) 2403399/400
Fax : (0240) 2403199/188
Web Site : www.bamu.ac.in
http://bamua.digitaluniversity.ac
E-Mail : coe@bamu.ac.in

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ
औरंगाबाद-४३१ ००४. महाराष्ट्र (भारत)
नॅक समिती तर्फे अ दर्जा प्राप्त

Office of the Controller of Examinations
कार्यालय, परीक्षा नियंत्रक

Ref. No. Ex/D-CAS/PG-CAS/20 **Date** 25/5/18

RELIEVING LETTER

This is o certify that Dr. / Mr. / Ms. M.A. Kavhale of S.S. College Majalgaon did the paper assessment work in the suject Marathi at Milliya College, Beed Examination held in Mar.-Apr./Oct.-Nov. 2018 at D-CAS Centre & PG-CAS Centre, ---------- From 26/3/18 To 27/3/18 and he / she is relieved from the said assignment today after-noon.

He/She has not reported the D-CAS/PG-CAS Centre on the following dates,

----

He/She has checked the total number of papers 130 and has given the T.A. / D.A./ Conveyance for 2 Days.

CUSTODIAN

सर्वोत्कृष्ट संस्थेसाठी कॉमनवेल्थ ऑफ लर्निंगच्या आंतरराष्ट्रीय गुणवत्ता पुरस्काराने सन्मानित

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

औरंगाबाद विभागीय केंद्र

सर्वे नं.४१, सैनिकी मुलांचे वसतिगृहाच्या पूर्वेस, नंदनवन कॉलनी, छावणी, औरंगाबाद-४३१००२

दूरध्वनी क्र. (०२४०) २३७१०६६, २३७१०७७, फॅक्स (०२४०) २३७१०८८

YASHWANTRAO CHAVAN MAHARASHTRA OPEN UNIVERSITY, NASHIK

Regional Centre Aurangabad

S.No.41, Nandanvan Colony, Cantt.Post Office Chhavani, Aurangabad-431002

Phone-(0240)2371066, 2371077. Fax-(0240) 2371088

Web site : www.ycmou.digitaluniversity.ac, www.ycmou.com

जा. क्र. 91 / 09 /2016 / 1-20 दिनांक : 22/04/2016

प्रति,

श्री./~~श्रीमती~~/~~सौ~~. प्रा. कावळे मंजूभाऊ आबासाहेब

माजलगांव महाविद्यालय, माजलगांव. (2235A)

विषय : संमंत्रक (मार्गदर्शक प्राध्यापक) मान्यतापत्र

महोदय,

महाराष्ट्र शासन कायदा क्र. 20-1989 अन्वये नाशिक येथे यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाची स्थापना झाली. आहे हे आपणांस ज्ञात आहेच. विद्यापीठाचे कार्यक्षेत्र संपूर्ण महाराष्ट्र असून महाराष्ट्रातील विविध शैक्षणिक संस्था, महाविद्यालये आणि विद्यापीठे आपले बहुमोल सहकार्य देत असल्यामूळे विद्यापीठ यशस्वीपणे वाटचाल करीत आहे.

माजलगांव महाविद्यालय/संस्थेत विद्यापीठाच्या पूर्वतयारी/बी.ए./बी.कॉम. शिक्षणक्रमाचे अभ्यासकेंद्र कार्यरत आहे. या अभ्यासकेंद्रातील प्रथम/द्वितीय/तृतीय वर्षाच्या विद्यार्थ्यांना **MAR250, MAR251, MAR254** या अभ्यासक्रमाकरिता संपर्कसत्रांना मार्गदर्शन करण्याचे विद्यापीठ अधिकार मंडळाने संमंत्रक (मार्गदर्शक प्राध्यापक) म्हणून 2015-18 या शैक्षणिक वर्षाकरिता आपल्या नेमणूकीस मान्यता दिलेली आहे. त्या अन्वये मार्गदर्शक प्राध्यापकाची जबाबदारी आपण स्वीकारावी आणि सामाजिक कार्याच्या भूमिकेतून मुक्त विद्यापीठाच्या कार्यात सहभागी व्हावे. महाराष्ट्र शासन परिपत्रक क्रमांक UON/1489/8650/UBTO/3-Cell Mantralaya Annexe, Bombay अन्वये मुक्त विद्यापीठातील हे कार्य Extension Activity म्हणून समजण्यात येईल असे नमूद केले आहे.

उच्च शिक्षणापासून वंचित आणि ध्येय पूर्तीच्या उपेक्षेने प्रवेश घेतलेल्या मुक्त विद्यापीठाच्या विद्यार्थ्यांना संपर्कसत्रास मार्गदर्शन करून त्यांचा उत्साह द्विगुणीत करावा, ही अपेक्षा।

आपल्याकडून कोणत्या प्रकारच्या कामांची अपेक्षा आहे याचे टिपण सोबत जोडले आहे. त्याप्रमाणे वेळोवेळी सहकार्य मिळावे, ही विनंती

कळावे.

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक ★ विभागीय केंद्र, औरंगाबाद ★ ज्ञानगंगा घरोघरी

PTO

RAMane

डॉ. आर. ए. माने

विभागीय संचालक

NAAC Re-Accredited 'B' grade
ISO - 9001 :2015 Certified
Excellent Study Centre Award:
Yashwantrao Chavan Maharashtra
Open University Nashik(Maharashtra)

Dr. V. P. Pawar
M.Sc.,Ph.D.
PRINCIPAL

Marathwada Shikshan Prasarak Mandal's
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon (431 131) Dist. Beed (M.S.)

Affiliated to : Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada university, Aurangabad
Study Center : Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University Nashik(Maharashtra)

☎ Principal - 02443 - 234037
Office - 02443 - 236491
Fax - 02443 - 236491

Email : majalgaon_college123@yahoo.in
Website : www.ssmmajalgaon.com

Ref.No.SSMM/

Date : 03/07/ 2017

Dr. M.A.Kavhale
Dept. of Marathi,
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,
Majalgaon.

Subject: Appointment on various committees/cells in the college

Sir,

For the academic year 2017-18, you are appointed on the following committees:

1. Cultural Committee - ***Chairman***
2. Prospectus Committee - ***Chairman***
3. Debate Competition - ***Chairman***
4. Admission Committee - ***Member***
5. MSP Mandal's *Aashay* Magazine: College Committee - ***Member***
6. Student Council Committee - ***Member***
7. IQAC Committee – ***Member***
8. College Magazine - ***Member***

You are expected to discharge your duties efficiently.

Principal
Principal
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,
Majalgaon Dist- Beed.(M.S.)

Marathwada Shikshan Prasarak Mandal's

R.B.ATTAL ARTS,SCIENCE & COMMERCE COLLEGE

Georai, Dist.Beed

I.S.O. certified 9001;2008 and NAAC accredited with 'B' grade

Organised

One Day Faculty Development Programme (2017-18)

" Interdisciplinary Literary Approach In Teaching Languages "

27th August 2017

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr. Karhale Munjabhau Abasaheb *of* Sunderrao Solanke College, Majalgaon. *has participated in One Day Faculty Development Programme on 'Interdisciplinary Literary Approach In Teaching Languages' organized by Departments of Languages (Marathi, Hindi & English) of R.B.Attal Arts, Science & Commerce College, Georai, Dist.Beed held on 27th August 2017.*

Mr.S.S.Nagre	Dr.S.A.Bansode	Dr.V.S.Bandal	Dr.R.V.Shikhre
Dept. of Hindi	Dept. of Marathi	Dept. of English & Convener	Principal

UGC HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT CENTRE

Accredited as performer (score 63) By NAAC, All India Rank V

RANI DURGWATI VISHWAVIDYALAYA, JABALPUR M.P. ज्ञान - विज्ञानं विमुक्तये

ONE WEEK SHORT TERM COURSE
ON
GENDER SENSITIZATION

THIS IS TO CERTIFY THAT

DR. KAVHALE MUNJABHAU ABASAHEB,
ASSISTANT PROFESSOR, MARATHI,
SUNDERRAO SOLANKE MAHAVIDYALAYA,
MAJALGAON, BEED, MAHARASHTRA

PARTICIPATED IN THE

ONE WEEK SHORT TERM COURSE

FROM 21.05.2018 TO 26.05.2018

(PROF KAPIL DEO MISHRA)
VICE-CHANCELLOR

(PROF KAMLESH MISHRA)
DIRECTOR

SKPandey
(DR. SANJEEV K PANDEY)
COURSE COORDINATOR

NAAC Re-Accredited 'B' grade
Excellent Study Centre Award:
Yashwantrao Chavan Maharashtra
Open University Nashik(Maharashtra)

Dr. V. P. Pawar
M.Sc.,Ph.D.
PRINCIPAL

Marathwada Shikshan Prasarak Mandal's
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon (431 131) Dist. Beed (M.S.)
Affiliated to : Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada university, Aurangabad
Study Center : Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University Nashik(Maharashtra)

☎ Principal - 02443 - 234037
Office - 02443 - 236491
Fax - 02443 - 236491

Email : majalgaon_college123@yahoo.in

Ref.No.SSMM/ Date : / /

Date: 8/8/2017

To ,
Dr. M. A. Kahvale
Department of Marathi
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon

Sub: As a Chief Guest

Respected Sir

With the reference of above cited subject, the department of commerce has arranged a program of commerce association and welcome program on 11th August 2017. This is an invitation to be present as a chief guest and inaugurate commerce association.

I hope, you will take it positive.

Principal
Principal
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,
Majalgaon Dist.Beed.(M.S)

मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,

सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव

ता. माजलगाव जि.बीड ४३१ १३१

NOT ME BUT YOU

राष्ट्रीय सेवा योजना
National Service Scheme

E-mail - ssmnss1971@ gmail.com

फोन : (02443)234037
9067449988,9657678244

प्रा. ए. एस. पेंटावार कार्यक्रमाधिकारी | **प्रा. बी. आर. बोडके** कार्यक्रमाधिकारी | **डॉ. व्ही. पी. पवार** प्राचार्य

जा.क्र. दि. 29/12/2017

प्रति,

श्री. डॉ. एम.ए. कव्हळे

मराठी विभाग,

सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव.

विषय : रा.से.यो.विशेष शिबीरामध्ये मार्गदर्शन केल्याबद्दल आभार पत्र.

महोदय,

आमच्या महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विशेष वार्षिक शिबीर मौजे **खरात आडगाव** येथे **दि. २८/१२/२०१७ ते ०३/०१/२०१८** या दरम्यान संपन्न होत आहे.

सदर शिबीरात **दि. २९/१२/२०१७** रोजी **दुः ०३ .०० वा.** आपण **महिला सबलीकरण** या विषयावर समस्त गावकऱ्यांना व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्श्न केले, त्याबद्दल महाविद्यालयातर्फे आपले हार्दिक आभार.

धन्यवाद!

कार्यक्रमाधिकारी
राष्ट्रीय सेवा योजना
सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय,
माजलगाव जि.बीड-४३११३१.

MSP Mandal's,

R.B. Attal Arts, Science and Commerce College,

Georai,Dist: Beed.(M.S.) India

Organized

One Day Interdisciplinary National Seminar

On

Globalization : Literature & Society

वैश्वीकरण : साहित्य और समाज

जागतिकीकरण : साहित्य आणि समाज

10th February, 2018

Certificate

This is to Certify that ~~Mr./Mrs./Pro~~f./Dr. M. A. Kavhale

Of Sunderrao Solanke Mahavidyalaya, Majalgaon

Participated / Presented research paper/ as a Resource Person / as a Chairperson

entitled जागतिकीकरणात मराठी कवितांमधील 'जागतिकीकरणात मराठी कविता'

In the National Seminar, on **"Globalization: Literature & Society"**

Organized by R.B. Attal College Georai.

Principal

नॅक पूर्ण मूल्यांकन 'ब' दर्जा
आय.एस.ओ.-९००१ २०१५ प्रमाणित
उत्कृष्ट अभ्यास केंद्र पारीतोषिक
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ,नाशिक

डॉ.व्ही.पी.पवार
एम.एस्सी.,पीएच.डी.
प्राचार्य

मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळाचे
सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय
माजलगाव (४३१ १३१) जि.बीड
सलग्नीत – डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,औरंगाबाद
अभ्यासकेंद्र – यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ,नाशिक

☎ Principal - 02443 - 234037
Office - 02443 - 236491
Fax - 02443 - 236491
Email : majalgaon_college123@yahoo.in
Website : www.ssmmajalgaon.com

जा.क्र.एस.एस.एम.एम./ 2018-19/775 दिनांक : 03/05/2018

प्रति,
डॉ. कव्हळे एम. ए..
सहाय्य प्राध्यापक,
मराठी विभाग,
सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय,
माजलगाव.

विषय : महाविद्यालयीन कामकाज पाहणे बाबत.

वरील विषयास अनुसरुन आपणास कळविण्यात येते की, मी दि.०४.०५.२०१८ रोजी महाविद्यालयामध्ये उपस्थित राहू शकत नाही.

तरी माझ्या अनुपस्थिती मध्ये महाविद्यालयाचे दैनंदिन कामकाज पहावे.

Principal
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,
Majalgaon, Dist - Beed.(M.S.).

Printing Area
UGC
Jr.No.43053
UGC Approved Refereed Journal

ISSN 2394-5303

printing™ AREA

Issue-37, Vol-06,
January-2018

International Multilingual Research Journal

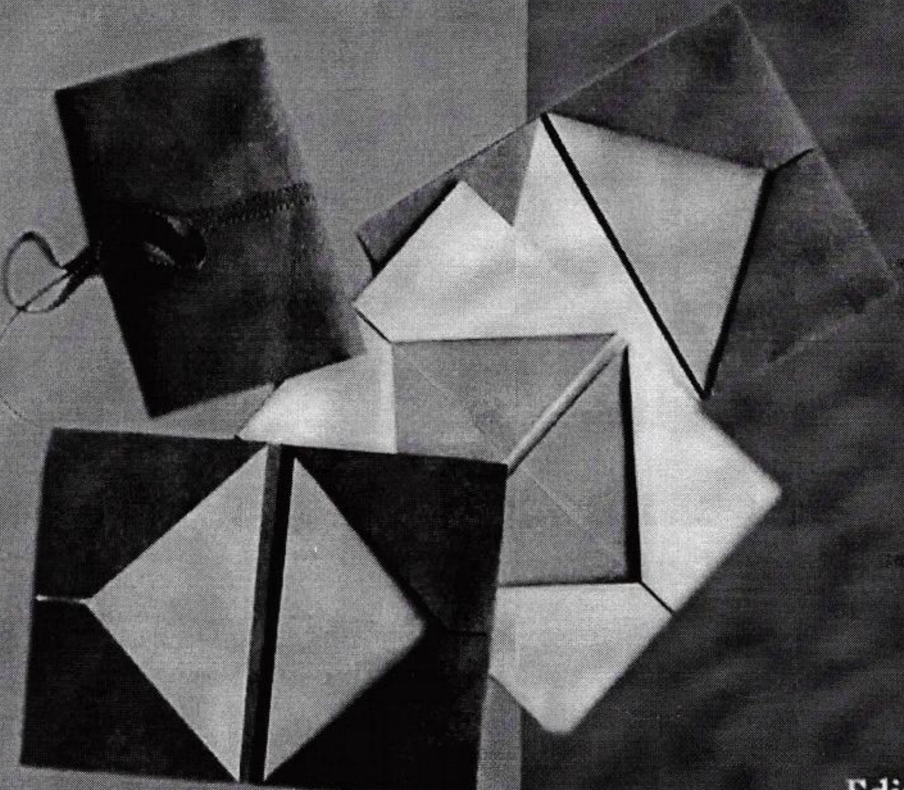

Editor
Dr.Bapu G.Gholap

14) A Study on Awareness of E-Banking Services InCollege Students of Gadhada,....
Mori Hitesh Laljibhai, Dist. Botad || 64

15) Evaluation of Digital library: Context among science and technology
Dr. Bhavina Naik || 68

16) North-west corner method for solving transportation problem
Dr. Brajendra Tiwari—Aarti Borasi, M.P. || 72

17) A QUANTITATIVE STUDY BASED ON PUBLIC SPEAKING ANXIETY IN BENGALI....
RITWIK SAHA, WEST BENGAL || 76

18) Mental & Psychological Health Issues among Elderly People
Aditi Srivastava, Bhopal || 81

19) The Emergence of E-mentoring in Development of Skilled Human Resources
Preeti Singh, DehmiKalan, Rajasthan || 83

20) Reinterpreting Soyinkan Women: Rola In A Dance Of The Forests
Bhumika Abrol, Kakriyal, Katra || 90

21) DEPRESSION AMONG ADOLESCENTS IN INDIA: SOME INSIGHTS
Dr. K. Mary Sujatha—Mr.B. S. N. Prasad—Mr. T. Deepak R. Kiran || 96

22) A STUDY ON WORKING CAPITAL MANAGEMENT OF TATA CHEMICAL LIMITED
Jaydev M. Vithlani, Anand (Gujarat) || 100

23) 'कोंडुरा' कादंबरीची आदिबंधात्मक चिकित्सा
डॉ.एम.ए.कव्हळे, माजलगाव || 104

24) वि.स. खांडेकरांच्या कांदबऱ्यातुन आलेले स्त्री-पुरुष प्रेम भावनेचे चित्रण
डॉ. प्रल्हाद होंडे, घनसावंगी जि. जालना || 107

25) अमळनेर तालुक्यातील संत सखाराम महाराजांचा रथोत्सव
प्रा. डॉ. सुनिल सी. अमृतकर-प्रा. मनिष आर. करंजे || 110

26) आण्विक दहशतवाद व सुरक्षा
प्रा.दिपकराव बाबुराव देवरे, चोपडा जि.जळगाव || 113

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

23

'कोंडुरा' कादंबरीची आदिबंधात्मक चिकित्सा

डॉ.एम.ए.कव्हळे
मराठी विभाग,
[illegible]

****

चिं. त्र्यं. खानोलकर यांची 'कोंडुरा' ही कादंबरी अतिशय गाजलेली कादंबरी आहे. पर्शरामतात्या नावाच्या माणसाची आणि त्याने स्वीकारलेल्या विकृतीची ही कथा आहे. कोंडुऱ्याच्या प्रभावाखाली वावरणाऱ्या प्रांतातील लोकमानसाची, कोंडुऱ्याविषयीच्या आदिम श्रद्धांची ही कथा आहे. कोंडुऱ्याच्या प्रभावाखाली वावरणारे येथील अनेक गावे, कोंडुऱ्याविषयीच्या त्यांच्या मनातील अनेक समजूती आणि त्यांच्या मनावरील कोंडुऱ्याच्या प्रभावाचा फायदा उचलणारे पर्शरामतात्या आणि नारोबा जड्ये यांचे अतिशय सुंदर चित्रण कादंबरीमध्ये आले आहे.

कोंडुरा म्हणजे एक तुटलेला कडा असून त्याच्या पायाशी मोठं विवर आहे. या काळोखी विवरामध्ये समुद्राच्या लाटा आदळतात आणि त्याच्या आवाज होतो. या निसर्गातील बाबींबद्दल मानवी मन विस्मयचकित होऊन त्याची पूजा करते आहे. हा कोंडुरा परिसरासाठी कडा राहिलेला नसून देव झाला आहे. कादंबरीच्या सुरुवातीलाच कोंडुऱ्याविषयीची जनभावना सांगताना कादंबरीकार लिहितो. "कोंडुरा हा आसमंतातील गावांचा 'देव' बनून गेलाय. कोंडुरा हे लोकांचं दैवत. तुटलेल्या कड्याच्या टोकाशी माणसे उभी राहतात आणि नवस बोलतात. पान, फुल, पाणी, गंधाक्षता, नारळ -जे जे काय शक्य असेल ते ते त्या खालच्या रहस्यात फेकतात. त्याचं काय होत कोण जाणे! पण त्या कड्याच्या टोकाशी उभं राहणं ही सुद्धा एक कर्तबगारीच आहे. तिथ उभं राहिलं की डोळे फिरायची वेळ येते. 'आ' वासलेली पोकळीच होते माणसाच्या अस्तित्वाची. माणूस तांदळाच्या कणासारखं कड्यावरून उडून जातं की काय अस वाटतं. पण कोंडुऱ्याच्या तुटलेल्या कड्यावर माणूस अगदी घरच्या उंबऱ्यावर उभं राहावं तसं निश्चितपणे उभं राहतं कानातल्या बहिरेपणा काढून घेणारी खालची गर्जना ऐकत राहतं आणि आपली साकडी कोंडुऱ्याला घालतं. आपापले नवस निर्धास्तपणे बोलतं. माणसाची आपली पिढ्यानपिढ्यांची कल्पना आहे. त्या विवरात एक हजारो वर्षांचं म्हातारं कासव आहे. आणि त्याच्या पाठीवर एक त्याच्याहूनही म्हातारा यती बसलाय. संपूर्ण पिकलेला. या पृथ्वीचा आदिअंत त्याला माहीत आहे. त्याच्या मिटलेल्या डोळ्यापुढच्या भिंगासारख्या जगाशी त्याला कसलंच कर्तव्य नसलं तरी हे भिंग फुटू नये याचीही काळजी तो घेत असतो. प्रत्येकाचीच माती त्याच्या हिशेबी जमा होते. ह्या मातीच्या पापपुण्याची नोंद त्याच्यापाशी असते. पण तोही त्या कासवाच्या कवचासारखाच कोरडा राहिलाय. सगळ्या जगाची सूत्रं हाती ठेवणाऱ्या परमेश्वराशी त्याचं नातं आहे. कुरुक्षेत्रावर पांडवाशी लढलेल्या आणि डोक्याला मणी हरवून बसलेल्या चिरंजीव वेदनेशी - अश्वत्थाम्याशी त्याचा परिचय आहे. कधीकधी अश्वत्थामाही त्या विवरात येतो. कोंडुऱ्याशी तेल अशी आरोळी देतो आणि तो येऊन गेल्याची खूण म्हणजे त्या कोंडुयाशी आकांत करणाऱ्या लाटालाटांवर तरंगणारा तेलकट तवंग माणसांना तेलतवंग दिसला की ती चुकचुकतात. स्वतःशीच म्हणतात, "भटकतोय बापडा" आणि त्याच वेळी त्यांना कोंडुऱ्याबद्दल अधिकच आपुलकी वाटते. त्याच्या डोळ्यात मुत्यू, आपलं सगळंच काही, आपलं भवितव्य या कोंडुऱ्याच्या पोलादी मुठीत अगदी सुरक्षित आहे."[१] यावरून कोंडुऱ्याचा आजूबाजूच्या परिसरावरील प्रभाव लक्षात येतो. या कोंडुऱ्याच्या प्रभावाबद्दल विचार केल्यास आदिमानवाच्या सृष्टीबद्दलच्या आकलनाचा हा परिपाक वाटतो. प्रथम माणसाने जेव्हा निसर्गाकडे आपल्या अल्पबुद्धीने आणि अल्प ज्ञानाने पाहिले तेव्हा सृष्टीमधील विविध घटकांना त्याने नावे दिली, त्यांच्याविषयीच्या कथा तयार केल्या. आजच्या निसर्गातील प्रभावामागे आदिम मानवी मनच कारणीभूत आहे. कोंडुऱ्याची निर्मितीही अशाच आदिम मनाची निर्मिती असली पाहिजे. पुढे मानवी उत्क्रांतीच्या काळात या कल्पना अवशेषरुपाने मानवाच्या पुढील पिढ्यानी स्वीकारल्या; म्हणून जवळपासच्या गावांचा कोंडुरा हा देव बनला.

कोंडुऱ्याविषयी असलेली मानवी मनातील हीच संकल्पना कादंबरीमध्ये येते आणि त्यामुळेच कादंबरी घडत जाते. ती म्हणजे जवळपासच्या गावावर आणि गावातील प्रत्येक क्रियेवर कोंडुऱ्याचे नियंत्रण आहे, कोंडुऱ्याच्या आदेशानेच जवळपासची मानवी संस्कृती उभी आहे आणि यावर सर्व लोकांचा विश्वास आहे. लोकमानसावर असलेला कोंडुऱ्याचा हा प्रभाव खरा किंवा खोटा याचा विचार परिसरातील माणसे कधीच करू शकत नाहीत. आदिमानवाच्या आकलनातून निर्माण झालेली अशी दैवते अनेक भागामध्ये स्वीकारली जातात आणि त्याविषयी शंका उपस्थिती करणे पाप समजले जाते. त्यामुळे कोंडुऱ्याच्या प्रभावाविषयी शंका उपस्थित

होणे शक्य नाही. परिसरातील लोकांनी त्यांच्या मनाने त्याच्या प्रभावाचा स्वीकार केला आहे.

कादंबरीचा नायक पर्शरामतात्या आणि त्याच्या घरातील व्यक्तीवरही कोंडुऱ्याचा हा दैवी प्रभाव आहे. त्यामुळे घरातील माणसाची पर्शरामतात्याविषयीची भावना बदलते आणि त्यांची पुजा सर्वजण करताना दिसतात. पर्शरामतात्या घर सोडून निघाले आहेत. आपल्या भावाने विष्णूदादाने पत्नीकडे जाण्याची वाट अडविल्याने तात्याने मुंबईची वाट धरली आहे. मानवी लैंगिक प्रवृत्तीला दिलेल्या छेदामुळे पर्शरामतात्या रागाने घर सोडतात. भावाच्या टोमण्यामुळे पर्शरामतात्याची पुढील जगण्याची दिशा यती निश्चित करतो. पण कार्ल युंगच्या मते वृद्ध आप्त म्हणजे आपल्याच मानसशक्तीचे प्रतीक असते. विष्णूदादाच्या टोमण्यामुळे पर्शरामतात्या घराबाहेर पडतात पण विष्णुदादा आणि घरातील लोकांचा सुड उगविण्यासाठी त्यांच्या मानसशक्ती कार्यान्वित होतात. या कार्यान्वित झालेल्या मानसशक्तीचे रूप म्हणजे यती होय. घरातील लोकांनी आपणास न अडविल्याचा आणि विष्णूदादा विषयीचा राग म्हणून तात्याने यतीच्या रुपाने आपल्या जीवनाची पुढील आखणी केली आहे. पर्शरामतात्याला यतीने दिलेली गर्भ जिरविण्याची मुळी म्हणजेच त्यांच्या मानसशक्तीमधून आलेली विकृती होय. ब्रह्मचर्य पालनाची विकृती पर्शरामतात्याने अशीच स्वीकारली आहे. म्हणजे तात्यांना कोणताही यती भेटलेला नाही. पर्शरामतात्या कोंडुऱ्याजवळ आल्यावर त्याच्या मनाने घरातील मंडळीवर सूड उगविण्यासाठी ब्रह्मचर्य पालनाची विकृती स्वीकारली आहे आणि पर्शराम तात्या घरी परत आले आहेत.

पर्शरामतात्या हा सर्वसामान्य माणूस आहे. त्याने ब्रह्मचर्य पाळण्याची आणि आपणास कोंडुऱ्याचा आदेश झाल्याची विकृती स्वीकारली असली तरी सुरुवातीच्या काळात ही विकृती स्वीकारावी की फेकून द्यावी, असे त्याच्या मनात द्वंद्व चालू आहे. त्याचेच प्रतीक म्हणून कादंबरीमध्ये विहीर येते. वेळ जाण्यासाठी पर्शरामतात्याने विहीर खणण्यासाठी घेतली आहे. कोंडुऱ्यापासून परत आल्यानंतर ते अनसूयेकडे म्हणजे आपल्या बायकोकडे गेले नाहीत. त्यांनी कोंडुऱ्याची आज्ञा झाल्याची आणि ब्रह्मचर्य पालनाची गोष्ट कुणालाच सांगितलेली नाही. ही विकृती फेकून द्यावी असे त्याच्या मनात बऱ्याच वेळा येते. विहीर खणण्याच्या प्रतीकामधून ते स्पष्ट होत जाते. गावातील लोक विहिर खणण्यासाठी आले आहेत. शिवा धनगराने पंचवीस हातावर पाणी असल्याचे सांगीतले आहे. या शिवा धनगराला कोंडुऱ्याचा आशीर्वाद असून त्याला पाणी कळते असे सर्व परिसरात मानले जाते. पर्शरामतात्यांना मात्र त्याचे पाणी असल्याचे विधान असत्य ठरावे असे वाटते. याचे कारण असे की शिवा धनगराचे विधान खोटे ठरल्यास तात्यानाही स्वीकारलेली विकृती फेकून देता येईल. कोंडुऱ्याचा शब्द खोटा ठरेल असे त्यांना वाटते. "शिवा धनगराने सांगितलेले पाणी सत्य असणार हा विचार येताच तात्यांचा सगळा उत्साह आतल्याआत दडपून गेला. पाणी सापडू नये, शिवाचं म्हणणं खोट पडावं, एक गोष्ट खोटी ठरली की आपोआप दुसरीही गोष्ट खोटी ठरते.... तात्यांचं मन उलट्या दिशेला सरपटू लागलं. ते त्या दहाअकरा हात खोल खड्ड्यातल्या दमट ओल्या मातीवर बधिर होऊन उभे होते. हातातली कुदळ हातातच राहिली होती."[२] यावरून तात्या विकृती स्वीकारण्यास अनुत्सूक असल्याचे दिसते. शेवटी विहिरीमध्ये खडक लागतो. त्या खडकाखाली पाणी असल्याचे जाणवते. हा खडक बार लावून फोडू नये कारण पाणी पळते असा लोकांचा समज आहे. त्यावेळीही तात्या पाणी पळावे यासाठी बार लावण्याचा आग्रह धरतात. शिवा धनगराचं भविष्य खोटं ठरावं आणि आपणास ब्रह्मचर्याच्या पालनाच्या मानसिक विकृती फेकता यावी यासाठी पर्शरामतात्याची धडपड चालली आहे; पण शेवटी विहिरीचे काम बंद करण्यातून त्यांनी ब्रह्मचर्याची विकृती कायम स्वीकारल्याचे संकेत मिळतात.

पर्शरामतात्या आपल्या आईला आपणास कोंडुऱ्याची आज्ञा झाल्याचे आणि ब्रह्मचर्य पालन करण्याचे सांगितल्याचे सांगतात. या त्यांच्या सांगण्यामुळे घरातील वातावरण बदलून जाते. तात्यावर नेहमी रागावणारा त्यांचा भाऊ विष्णूदादा त्यांची पूजा करायला लागतो, घरातील सर्व माणसे त्याच्या देवत्वाची आराधणा करतात, आपल्या नवऱ्याला जवळ करू पाहणारी अनसूया या दिवसापासून तात्यापासून दूर रहायला लागते आणि स्वतःला जाळत जाते. पर्शरामतात्या ब्रह्मचर्याची विकृती स्वीकारत असेल तरी वेगवेगळ्या प्रसंगामध्ये त्यांची लैंगिक प्रेरणा जागृत झालेली दिसते. एक दिवस डोंगरामध्ये जाताना त्यांना अंगामध्ये देवी असलेली सुतारीण भेटते. या सुतारणीकडे पर्शरामतात्याची पाहण्याची दृष्टी वासनायुक्त आहे. सुतारणीने त्यांच्याशी बोलताना तुझे मन साफ नसल्याचा संकेतही दिलेला आहे. ही सुतारीण म्हणजे पर्शरामतात्याच्याच गावातील सुताराची बायको आहे. तिच्या अंगामध्ये देवी असल्याचा गावाचा समज आहे. म्हणून सर्व गाव तिला देवी मानतो. तात्याला या सुतारणीने भावकायच्या देवळाचा जीर्णोद्धार करण्याचा सल्ला दिला आहे.

पर्शरामतात्या गावात परत आल्यानंतर भावकायच्या देवळाचा जीर्णोद्धार करण्याचे ठरवतात. त्यासाठी गावातील श्रीमंत माणूस नारोबा जड्ये यांच्याकडून मदत घेण्याचे निश्चित करतात. या नारोबा जड्येने सुतारणीवर बलात्कार केल्याचे त्यांना नंतर कळते. देवी असणाऱ्या सुतारणीवर नारोबा बलात्कार कसा करु शकतो

याबद्दल त्याच्या मनात प्रश्न चिन्ह निर्माण होते, पण तात्याने आता जीवनात विकृती पूर्णपणे स्वीकारली आहे. ते आता गावाच्या दृष्टीने साधुपुरुष झाले आहेत; म्हणून सुतारणीच्या गायब होण्याचा गैरफायदा ते घेतात. देवी मला भेटते आणि तिच्या सांगण्यावरून देवळाचा जीर्णोद्धार, भजन करत असल्याचे खोटे बोलतात. देवळाचा पुजारी आणि सुतारणीचा नवरा ही लोभी माणसे देवळाच्या उत्पन्नावर जगणारी आहेत. लेखकाने त्यांच्या निमित्ताने समाजातील कर्मकांडामागील वास्तव चित्रित केले आहे. ही माणसे पोटासाठी आपल्याच माणसांचा वापर करतात आणि संपत्तीसाठी, धनासाठी भांडताना दिसतात. तात्याला हे सर्व माहित होऊनही गप्प बसतात.

नारेबा जेड्येच्या मदतीने देवळाचा जीर्णोद्धार होणार असल्याने पर्शरामतात्या नेहमीच नारोबाच्या घरी जातो. नारोबाचा पुतण्या वासू आणि त्याची बायको पार्वती यांच्याशी संपर्क आल्यावर तात्याच्या मनामध्ये पार्वतीविषयी वासनेची भावना जागृत होते. नारोबा आणि पार्वतीचे अनैतिक संबंध असल्याचीही चर्चा गावात आहे. पर्शरामतात्यांना मात्र पार्वतीचा स्पर्श व्हावा असे वाटते. देवळामध्ये दर्शनाला आलेली पार्वती जेव्हा पर्शरामतात्यांच्या पाया पडत नाही तेव्हा ते चिडतात. यावरुन त्यांच्या मनातील वासनेला ते दडपू न शकल्याचे चित्रित होते. शेवटी त्याच्या मनातील विकृती वासना एवढी प्रबळ होते की, ते पार्वतीचा गर्भ जिरविण्यासाठी तिला मुळीचे पाणी देतात. त्यानंतर तात्याची वासना अधिकच वाढत जाते. आपल्या घरी आपल्याच बायकोकडे ते वासनेच्या नजरेने पाहतात. आपल्या नवऱ्याच्या देवपणाला आपल्यामुळे डाग लागू नये यासाठी अनसूया त्यांना विरोध करते; पण वासनेच्या आवेगापुढे तिचा प्रतिकार दुबळा पडतो; पर्शरामतात्या आपल्याच बायकोवर बलात्कार करतात.

'कोंडुरा' या चिं. त्र्यं. खानोलकरांच्या कादंबरीचा विचार केल्यास वासनेला दाबण्याचा प्रयत्न केल्यास आणि वासना प्रबळ असतानाही ब्रह्मचर्याची खोटी विकृती स्वीकारल्यास कोणता परिणाम होतो, याचे चित्रण कादंबरीत येते. या कादंबरीमधून मानवाच्या निसर्गविषयक आकलनाच्या प्रभावाचा भाव आविष्कृत झाला आहे. चिं. त्र्यं. खानोलकरांच्या मनावरील कोकणातील संस्कार, तेथील श्रद्धा समजूती, कोकणचा आदिम परिसर याचा प्रभाव कादंबरीतून आलेला दिसतो. कोंडुऱ्याची संकल्पना अशाच त्यांच्या मानसविश्वावरील प्रभावातून आलेली आहे. त्यांचे आजोळ बागलाची राई आणि तेथील त्यांच्या वास्तव्यातून खानोलकरांचे मन तयार झालेले आहे. त्याचाच प्रभाव कादंबरीमध्ये पडला असावा. चिं. त्र्यं. खानोलकरांच्या साहित्यावरील बागलाच्या राईच्या प्रभावाविषयी डॉ. अरुणा ढेरे म्हणतात. "बागलाच्या राईचा खानोलकरांच्या मनावरील प्रभाव आपण पाहिला. खानोलकरांमधल्या कलावंताची शक्ती आणि श्रेष्ठता यांचे ते उगमस्थान आहे. या राईमधल्या संस्कारांनी त्यांच्या अबोध मनातील आदिम अनुभवाचे संचित जागवले, चाळवले, आणि या संचितातून त्यांच्या कादंबऱ्यांचे विश्व आकाराला आले. या विश्वाचा फार प्रभावी घटक होऊन राहिलेली काव्यात्मता हीही शेवटी त्यांच्या प्रतिभेच्या आदिम जातकुळीतून ऊफाळून आली आहे, असे ...."[3] याचाच अर्थ कोंडुरा आणि त्याच्याविषयीच्या श्रद्धा, समजूतीची संकल्पना खानोलकरांनी त्यांच्या आजोळातील प्रभावातून चित्रित केली आहे.

चिं. त्र्यं. खानोलकर आपल्या कादंबऱ्यांमधून वासनेची विविधरुपे चित्रित करतात. कोंडुरा या कादंबरीमध्येही प्रबळ वासनेचे एक रूप आले आहे. वासना ही मूळ लैंगिक प्रवृत्ती असून तिचे रुपांतर विकृतीत होण्याने कादंबरीचा आशय व्यापला आहे. भावाच्या टोमण्यामुळे पर्शरामतात्याने ब्रह्मचर्य पालनाची विकृती स्वीकारली असली तरी वासना त्यांची पाठ सोडत नाही. मग विहिरीच्या खणण्यातून, सुतारणीकडे वासनायुक्त नजरेतून पाहण्यातून, पार्वतीच्या अभिलाषेतून आणि शेवटी पत्नीवरच बलात्कार करण्यातून या मुळ प्रवृत्तीचे अटळ सामर्थ्य प्रतीत होते. चिं. त्र्यं. खानोलकर यांना 'कोंडुरा' कादंबरीमधून वासना दाबणे, दडपणे शक्य नसल्याचे सूचित करायचे असावे. या वासनेच्या मानवी जीवनातील प्रभावाबरोबरच भावकाय देवीच्या देवळाचा पुजारी, सुतारणीचा नवरा, नारोबा जडये ही सर्व विकृत माणसे आहेत. माणूस जगताना पशुपातळी गाठू शकतो, ही पशुपातळी या पात्रांच्या वर्तनातून आणि तात्याच्या समग्र चित्रणातून लेखकाने प्रभावीपणे चित्रित केली आहे.

चिं. त्र्यं. खानोलकराच्या कादंबरीमधील हा वासनेचा खेळ प्रबळ वाटतो. त्यांच्या 'कोंडुरा' मधून चित्रिण होणारी वासना ही आदिम पातळीवरची आहे. त्यामुळे ती विकृतीच्या रुपाने चित्रित होते. आदिम वासनेला ब्रह्मचर्याचा बांधही रोखू शकत नसल्याचे वास्तव कादंबरीकाराला चित्रित करायचे असावे असे कादंबरी वाचनानंतर जाणवते.

संदर्भ :

१. कोंडुरा, चिं.त्र्यं.खानोलकर, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, चवथी आवृत्ती, फेब्रुवारी २००८,पृष्ठ. सहा, सात

२. तत्रैव, पृष्ठ. ११

३. काळोखाचे कवडसे, अरूणा ढेरे, सुरेश एजन्सी, पुणे, नोव्हेंबर १९८७, पृष्ठ. १५

❑❑❑

UGC Approved Journal
Sr. No. 64310

ISSN 2319-8648

Indexed (IIJIF)

Impact Factor - 2.143

Current Global Reviewer

UGC Approved International Refereed Research Journal Registered & Recognized
Higher Education For All Subjects & All Languages

Special Issue

Issue I, Vol I 10th February 2018

Editor in Chief

Mr.Arun B. Godam

www.rjournals.co.in

33	वैश्विकरण का दुर्बल घटकोंपर हुआ परिणाम	प्रा.राजाराम बाबासाहेब जाधव , प्राचार्या डॉ.रजनी शिखरे	94
34	शिवाजी के उपन्यास में व्यक्त नारी जीवन	श्री.शिंगटे अशोक भानुदास	97
35	वैश्वीकरण और मीडिया	डॉ. ओमप्रकाश बन्सीलाल झंवर	99
	Marathi		
1	जागतिकिकरण आणि मराठी भाषेवरील परिणाम	डॉ.सदाशिव सरकटे	102
2	जागतिकीकरण आणि महानगरीय मराठी कविता	डॉ. समिता जाधव	104
3	जागतिकीकरणाचा मराठी भाषेवर पडलेला प्रभाव	प्रा.डॉ.गोंविद रामदिनेवार	108
4	जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा व अनुवादीत साहित्य	डॉ. गजानन पांडुरंग जाधव	112
5	जागतिकीकरण आणि मराठी कविता	प्रा. डॉ. रामचंद्र झाडे	115
6	जागतिकीकरणात मराठी कविता मधील 'जागतिकीकरणात माझी कविता'	डॉ.एम.ए.कव्हळे	118
7	जागतिकीकरण : अनुवाद आणि मराठी साहित्य संस्कृती	डॉ. पुरुषोत्तम शेषेराव जुन्ने	122
8	मराठी कविता व जागतिकीकरण	प्रा.अनंत उध्दवराव मोगल	123
9	जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा	स.प्रा.ढास रवींद्र बाबासाहेब	127
10	जागतिकीकरणाचे मराठी साहित्यातील प्रतिबिंब	प्रा.गजानन आनंता देवकर	130
11	जागतिकीकरण आणि ग्रामीण कादंबरी	प्रा.डॉ.संतोष देशमुख	133
12	जागतिकीकरणात मराठीभाषा संदर्भातील मत	प्रा.डॉ.दादासाहेब गिन्हे	136

ISSN : 2319 – 8648 **CURRENT GLOBAL REVIEWER** Impact Factor : 2.143 SPECIAL ISSUE Issue I, Vol I, 10th Feb. 2018

जागतिकीकरणात मराठी कविता मधील 'जागतिकीकरणात माझी कविता'

डॉ.एम.ए.कव्हळे
मराठी विभाग , सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय,माजलगाव

--------------(6)--------------

प्रसिद्ध कवी आणि साहित्यिक उत्तम कांबळे यांचे वाडमय सर्वपरिचित आहे. आजचे युग हे खाजगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरणाचे युग आहे. जागतिकीकरणाच्या या काळामध्ये साहित्य लेखनाचे स्वरूपही बदलत आहे. साहित्यामध्ये नवनवीन प्रवाह निर्माण होत आहेत. आज माहिती तंत्रज्ञानामुळे जग हे छोटेसे खेडे झाले आहे. जगाच्या कोणत्याही देशातील, कोणत्याही भागाची माहिती आपणास काही सेकंदामध्ये मिळू शकते. मानवाने आपल्या बुद्धीने ही सर्व प्रगती केली आहे. जागतिकीकरणाचे हे युग आपणास आकर्षक वाटत असले तरी त्यामागील वास्तव वेगळे आहे. या वास्तवाचे भान आपणास अनेक कवी करून देताना दिसतात. जागतिकीकरणाच्या आगमनाबरोबरच मराठी कवितेमध्येही त्याचे पडसाद उमटू लागले. अनेक कवींनी जागतिकीकरणाचे खरे वास्तव मांडण्याचा प्रभावी प्रयत्न केलेला दिसतो. या कवींमध्ये उत्तम कांबळे यांचे नाव अग्रगण्य आहेत.

उत्तम कांबळे यांच्या इतर साहित्य लेखनाप्रमाणेच 'जागतिकीकरणात मराठी कविता' हा संपादित कवितासंग्रह अत्यंत महत्त्वाचा आहे. या संपादित कवितासंग्रहामध्ये यशवंत मनोहर, अरूण काळे, इंद्रजित भालेराव, सुनिल अवचार, हेमंत दिवटे, महेंद्र भवरे, मंगेश काळे, लोकनाथ यशवंत, अजय कांडर, अजीम नवाज राही, वर्जेश सोलंकी, प्रा.राजेंद्र गोणारकर, शिवनयन ठाकरे, बालाजी इंगळे, रोहन नागदिवे, अजय खडसे, गौरी भोगले, गोविंद काजरेकर, काशिनाथ वेलदोडे, महेंद्र गायकवाड, प्रमोद माने, दीपध्वज कोसोदे, नीरजा, कैलास पगारे, केशव देशमुख, चंद्रकांत पोतदार यांच्यासह स्वतः उत्तम कांबळे यांच्या 'जागतिकीकरणात माझी कविता' या शीर्षकाखाली सतरा व 'कुणी सांगावं' अशा एकूण आठरा कविता आहेत. या त्यांच्या 'जागतिकीकरणात माझी कविता' कवितेंचा विचार याठिकाणी करावयाचा आहे.

जागतिकीकरणामुळे मानवी जीवनाची प्रगती झाली, मानवाचे जीवनमान उंचावले अशा एका भ्रमामध्ये मानव जगतो आहे. स्पर्धा हे जागतिकीकरणाचे पहिले सुत्र असते. त्यामुळे स्पर्धेच्या युगातीही वस्तू मोकळया हाताने येत नसून ती आपली स्वतःची संस्कृती घेऊन येत असते. नव्याचे आगमन आणि जून्या वस्तूचे कालबाहय होणे हा बाजाराचा नियम असतो. आजच्या जागतिकीकरणाच्या युगामध्ये बाजाराने मानवी मनाला गुलाम करण्याचा प्रयत्न सुरू केला आहे. वस्तूच्या व्यापारासाठी मानवी मन ताब्यात घेऊन त्याला वस्तू वापरण्याचे व्यसन ही बाजारी संस्कृती लावत आहे. याच बाजारी संस्कृतीच्या आधीन राहून जगण्याला आजचा मानव दुदैवाने प्रतिष्ठित जगणे समजतो आहे. या जागतिकीकरणाच्या युगात जगणारे एक खेडे आणि या खेडयाला आलेले बकालपण यावर उत्तम कांबळे यांच्या कविता प्रकाश टाकतात.

जागतिकीकरण टोकाचा व्यक्तीवाद जन्माला घालते. त्यामुळे आधुनिक माणसाचे माणूसपण जाऊन त्याची वस्तू बनताना दिसते आहे. पूर्वी स्वयंपूर्ण समजली जाणारी खेडी आज बकाल झाली आहेत. अशाच एका बकाल झालेल्या, माणूसपण हरवलेल्या खेडयामध्ये उत्तम कांबळे यांची कविता विहार करते आणि जागतिकीकरणाचे दुष्परिणाम आणि भयान वास्तव चित्रित करते.

"शेताच्या काळजावरील
असंख्य भेगांवर अश्रू गाळत
बांधावरून माझी कविता
जागतिकीकरणाच्या लाटेत
हातातून निसटणारी सबसिडी
गच्च पकडण्याचा प्रयत्न करत होती."

अशा शेताच्या बांधावरून कवितेचा प्रवास सुरू होतो. ही कविता या बांधावरून बँकांच्या कर्जाखाली घुसमटणारा, आत्महत्या करणारा बळीराजा यांची संख्या मोजते आहे पण बळीराजाच्या आत्महत्येची कारणमिमांसा दिल्ली दरबारी वेगळीच

नोंदवली जाते. तो व्यसनामुळे किंवा जगण्याचं तंत्र विसल्यामुळे गेल्याचे दिल्लीतील सरकार सांगते आहे. सरकारबरोबर विरोधी पक्षानेही त्याच्या मृत्यूचे राजकारणच केल्याचे वास्तव या कवितेला समजते. बळीराजाच्या मरणाविषयीचे वाद आणि युक्तिवाद आता कवितेला पाठ झाले आहेत. बळीराजाच्या आत्महत्येनंतर त्याला वाहिली जाणारी खोटी श्रद्धांजली आणि कॅमेरा समोर असताना पोज देऊन पुसले जाणारे अश्रू हेही वास्तव तिला कळाले आहे.

"बळीराजाला कधी कुणी
पावलाखाली गाडलं
कुणी व्याजाखाली गाडलं
कुणी बाजारात मारलं
तर कुणी तो
बाजारात जाण्यापूर्वीच मारलं"

हे वामन, सावकार, दलाल आणि बळीराजाचं रक्त पिऊन लठठ झालेल्या बाजारपेठा जागतिकीकरणाचीच अपत्ये आहेत. हे बांधावरील वास्तव स्वीकारून कविता पांदीतून गावात पोहोचते तेव्हा जागतिकीकरण, खाजगीकरण, उदारीकरण व आधुनिकीकरणाच्या लाटांचे धक्के खाऊन उध्वस्त झालेल्या ग्रामदेवतेच्या मंदिरासमोर तिला क्रिकेटचा खेळ दिसतो. हा क्रिकेटचा खेळ गुलामीचे प्रतीक आहे. बॅट ऐवजी येथे तुटलेली स्लिपर, स्टंपऐवजी दगडाची उतरंड आणि बॉल म्हणून चिंध्याचा गोळा आहे असा हा नागडया मुलांचा खेळ. त्यामागे मात्र इट क्रिकेट, प्ले क्रिकेट, ड्रिंक कोकाकोला असे पोस्टर बाजारीकरणाची स्पष्ट कल्पना देणारे आहे. मंदिराच्या ओसरीवर दमेकरी म्हातारा जीवनवास्तवाचं गणित पुटपुटतो आहे,

"आमच्याच पंचक्रोशीतलं पाणी
टँकरमधनं नेत्यात
बाटलीत भरून पाठवत्यात
दहा-बारा रूपयाला एक बाटली
या भावानं
आम्हालाच घ्या म्हणत्यात
बाटलीभर पाण्यात
एवढं पैकं असतील
हे आम्हाला कंदी समजलंच नाही."

या कवितेमध्ये जागतिकीकरणाने गुलाम केलेला माणूस दिसतो. तरूणांच्या अंगात लढण्याची, क्रांती करण्याची, जग बदलण्याची शक्ती असते पण ते क्रिकेट या खेळाचे आणि तो चालावा म्हणून प्रयत्न करणारी कोकाकोला या कंपनीचे गुलाम झाले आहेत. जो दमेकरी म्हातारा हे वास्तव जाणतो त्याला काही करता येणे शक्य नाही. जागतिकीकरणामुळे माणूस गुलाम झाला आहे त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील नैतिकतेचे अधःपतनही याच बाजारीकरणामुळे झाले आहे. गावामधील जिल्हा परिषदेची विद्यामंदिरे खिचडीपुरती राहिली आहेत आणि खाजगीकरणाच्या रेटयामध्ये डोनेशन मिळवण्यासाठी मॉडर्न इंग्लिश स्कूल निर्माण झाली आहेत. या नवीन शाळा बळीराजाच्या अर्थिक शोषणाची नवी केंद्रे आहेत. शेतकरी जनावरं, शेती विकून आपल्या मुलांना या मॉडर्न इंग्लिश स्कूलमध्ये डोनेशन भरून दाखल करतो. ही मुले पुढे नोकरी नाही म्हणून सत्संगाला जातात, पोरींची छेड काढतात किंवा डिगरी दाखवून हुंडयाचा बाजार तेजीत नेतात.

या देशाची शिक्षणव्यवस्था मुलांना अकाली प्रौढत्व बहाल करून देश बुडवण्याची व्यवस्था करताना दिसते. नवीन शिक्षणामध्ये ज्ञानापेक्षा पुस्तकाचेच ओझे जास्त झालेले दिसते. यावर टिका करताना उत्तम कांबळे लिहितात,

"पाठीचं कुबड निघावं
एवढं सारं दप्तर...
उद्या ही सारी पोरं मोठी होतील
आणि आपल्या कुबडावर
शंभर कोटीचा

देश घेऊन चालतील."

गावाची अवस्था आज भयानक झाली आहे. येथील आरोग्य केंद्रात औषध नाही, रस्त्यावर खडी नाही, शाळेत मुलं नाहीत, रात्रीचे दिवे नाहीत आणि सरकार मात्र यापासून अंग झटकताना दिसते आहे. कवीला हे मायबाप सरकार अशा कल्याणकारी योजनांतून रिटायर होताना दिसते. लोकांनी गावाला रस्ता मागीतला पण सरकारने त्यांना टी.व्ही.टॉवर दिला. याचा समाचार घेताना कवी म्हणतो,

"लोकांनी टॉवरऐवजी रस्ता मागितला
शाळेवर टाकायला कौलं मागितली
पण सरकार म्हणालं,
रस्ता खाजगीकरणातून करू
पण टॉवर उभा करूच...
टी.व्ही. म्हणजे ज्ञानाचा स्पोट
टी.व्ही. म्हणजे वैश्विक खेडं
टी.व्ही. म्हणजे
माणसं शहाणं करणारं यंत्र"

अशा टी.व्ही.च्या येण्यानं खेडं उध्वस्त झालं. टी.व्ही.वर दाखविली जाणारी जाहिरात, चित्रपट, मालिका यामुळे ग्रामीण समाजव्यवस्था मोडकळीस आली. प्रतिष्ठित जीवन जगण्याच्या नावाखाली माणसे नितीमूल्ये विसरून एककल्ली झाली. गावामध्ये दारूने प्रवेश केला, सरपंचपद दारूच्या भटटीवर ठरवले जाऊ लागले. ही खेडयाची दयनीय स्थिती करण्यामध्ये जागतिकीकरण, बाजारीकरणाचा वाटा महत्त्वाचा आहे. जागतिकीकरण खेडयात आलं आणि त्यांच्या मोहानं खेडयातल्या लोकांनी गाव सोडला. म्हातारी माणसं सोडून सर्वजन शहराच्या आकर्षणानं शहराकडे पळायला लागली. याविषयी कवी म्हणतो,

"गाव हलायला लागलंय
गाव झिंगायला लागलंय
गाव झुरायला लागलंय
शहराच्या दिशेनं
धावायला लागलंय"

शहरात आल्यावर या ग्रामीण माणसांचे जीवन अधिकच विस्कटून जाताना दिसते. शहरात राहण्यासाठी पुटपाथ, तिथले बकाल जगणे, कामावर गुलामाची वागणूक, आपल्याच विश्वात जगणारी माणसं, स्थैर्य नसलेलं जीवन, माणसाची किंमत ठरवणारे दलाल अशा संकटाचा सामना करत हा खेडयातला माणूस जगताना दिसतो. मग खेडं बरं की शहर? माती बरी की डांबर? या प्रश्नांमध्ये माणूस अडकून पडतो. शहराच्या आकर्षणाने शहरात येऊन वसलेल्या माणसाबददल उत्तम कांबळे लिहितात,

"गावाकडं उपाशी पोटाला
छत तरी होतं
आणि इथं
बारा बिघ्यांचा
गावचा पाटील
गटारीवर बसतोय
तांब्याभर पाण्यासाठी
बंगल्यासमोर भीक मागतोय"

हे सर्व होण्याचे कारण शहरातील नव्या संस्कृतीत आहे. शहरी संस्कृती माणसाची वस्तू करणारी आहे. जागतिकीकरणाने जन्माला घातलेला टोकाचा व्यक्तिवाद हा शहरी संस्कृतीचा केंद्रबिंदू आहे. जेथे नैतिकतेचे अधःपतन झालेले आहे अशाठिकाणी माणसाचे जगणे प्राण्यासारखे असते. इथली माणसं,

"सारं जग जवळ आलंय म्हणतात
पण माणसं माणसांपासून
दूर धावताहेत
माणसांऐवजी कुत्र्यावर
कुत्र्यांऐवजी यंत्रावर
विश्वास टाकताहेत
सगळयांचे खांदे भरलेत
स्वतःच्याच स्वार्थानं"

त्यामुळेच कवीला वाटते की, या जागतिकीकरणामुळे एक दिवस मानवजातीचा समुळ नाश होईल व दयाळू संगणक

"अंतराळात, मानवाच्या थडग्याशेजारी
शोकसभा घेतील
दुःखवटयाचा ठराव मांडतील
मनापासून भाषणही करतील,
पृथ्वीच्या पाठीवरील
माणूस नावाची जमात किती चिवट होती
दुःख एवढंच की,
ती माणसासाठी कधीच लढली नाही."

जागतिकीकरण, खाजगीकरण, आधुनिकीकरण आणि बाजारीकरणाच्या या युगात माणसाला किंमत नसून संपत्ती, प्रतिष्ठित जीवन, यंत्राला महत्त्व प्राप्त झाले आहे. खेडयाचा समूळ नाश या यंत्रजीवनाने केला असून एक दिवस मानवजातीच्या नाशाला ते कारण ठरू शकते असे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षपद भूसविलेल्या श्री.उत्तम कांबळे यांना वाटते. जागतिकीकरणात माझी कविता या संपादित कवितासंग्रहाला त्यांनी लिहिलेली प्रस्तावना जागतिकीकरणाची संकल्पना स्पष्ट होण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहे. त्यांचा हा संपादित ग्रंथ जागतिकीकरणावरील कवितांच्या प्रवाहात मैलाचा दगड आहे असे म्हटल्यास अतिशयोक्ती ठरणार नाही.

संदर्भ ग्रंथ :

१. जागतिकीकरणात मराठी कविता - संपादक उत्तम कांबळे
२. जागतिकीकरणात माझी कविता - उत्तम कांबळे
३. ग्लोबलच गावकुस - अरूण काळे
४. वाङ्मयीन प्रवृत्ती तत्वशोध - संपादक केशव मेश्राम

ISSN-2320-4494
RNI No.MAHAUL03008/13/2012-TC
UGC Approved

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Refereed Research Journal

VOLUME-I
ISSUE-XX
Oct-Dec.2017

UGC Approved Sr.No.45681

ARTS | COMMERCE
SCIENCE | AGRICULTURE
EDUCATION | MANAGEMENT
MEDICAL | ENGINEERING & IT I LAW
PHARMACY | PHYSICAL EDUCATION
SOCIAL SCIENCE | JOURNALISM

Editor
Dr. Sadashiv H. Sarkate

E-mail : powerofknowledge3@gmail.com
www.powerofknowledge.co.in

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	प्रकरण	संशोधक	पृष्ठ क्रं.
१	INFIUENCE OF GOOD AND SERVICES TAX (GST) ON INDIAN ECONOMY	Dr.Gangadhar R. Bhuktar	१
२	DIGITAL INDIA: DIGITALIZATION	Mohamad Mustafa A. Mujawar Dr. Chandrashekar C. Banasode	१०
३	CHANGING ECOLOGICAL SCENARIO OF LONAR CRATER LAKE, BULDHANA DISTRICT OF MAHARASHTRA.	Dr.Atul M. JETHE	१५
४	Supply Chain Management and Global Distribution	Dr. D. R. Panzade	२२
५	श्रीमहात्मगान्धिचरितम् महाकाव्यातील ऋतुवर्णन	अश्विनी म.जोशी अनिरुध्द अ. मंडलिक	२५
६	गौरी देशपांडे यांच्या कथांमधील स्त्री	प्रा.डॉ. शकुंतला एम.भारंबे	३१
७	संत साहित्य, महानुभव साहित्य व दलित साहित्य चळवळ यांचा परस्परसंबंध	प्रा. रामकिशन दहिफळे	३५
८	लोकवाङमयातील स्त्री गीतांचे वेगळेपण	प्रा.डॉ.हनुमंत तुकाराम माने	३८
९	संत चोखामेळा-एक चिंतन	डॉ.मेधा गोसावी	४३
१०	पद्मविभुषण गोविंदभाई श्रॉफ यांच्या जिवन व कार्याचे अध्ययन	श्री. दिपक दिनकर नागरे	४६
११	रामदास बयाजी दळवी पाटील यांचे छत्रपती संभाजी गीता म्हणजे शब्दांचा रत्नहार	प्रा.डॉ.विजय पाटील	४९
१२	महावीर गोंधळे यांचे हिरव्या डहाळ्या करवंदी आभाळ या ललित संग्रहातील निसर्ग सौंदर्य व ग्रामीण जीवन.	प्रा. डॉ. र. तु. देशमुख	५२
१३	हैदराबाद संस्थानातील शैक्षणिक स्थितीचे अवलोकन	श्री. दिपक दिनकर नागरे	५४
१४	इ.स. १९८० नंतरची दलित	प्रा.डॉ.गिते लक्ष्मण बलभीम	५७
१५	साहित्यनिर्मितीस सांस्कृतिक व सामाजिक मुल्यांचे योगदान	प्रा.क्षीरसागर प्रशांत बब्रुवान	६०
१६	जी.ए.कुलकर्णी यांच्या कथेतील 'रत्न' प्रतिमा	डॉ.एम.ए.कव्हळे	६३
१७	यू.म. पठाण यांचे ललित साहित्यातील अनुभवविश्व	प्रा.रामलीला सुदामराव पवार	६७
१८	ग्रामीण कादंबरीतून घडणारे राजकारणी व्यक्तींचे दर्शन	दया जेठे	७२
१९	जागतिकिकरणाचा मराठी भाषेवरील परिणाम: एक अभ्यास	प्रा.डॉ.गिते लक्ष्मण बलभीम	७५
२०	मानवतेचे मंगलमय स्वप्न पाहणारे काव्य : 'नागफणा आणि सूर्य'	डॉ. विद्या प्र. जाधव	७७
२१	साहित्याची सामाजिकता	डॉ.राजाराम अं.झोडगे	८१

जी.ए.कुलकर्णी यांच्या कथेतील 'रत्न' प्रतिमा

डॉ.एम.ए.कव्हळे
मराठी विभाग,
सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव

कथाकार जी. ए. कुलकर्णी यांच्या कथांमध्ये येणारी रत्न ही महत्त्वपूर्ण आदिप्रतिमा आहे. ही आदिप्रतिमा स्वात्मरुपाच्या आदिबंधाची आविष्कारक आहे. रत्न ही प्रतिमा जीवनासक्तीचे प्रतीक असून त्यातून पूर्णत्वाचे, साकल्याचे सूचन होत असते. व्यक्तीला जीवन जगताना आणि स्वात्मसाधनेच्या प्रवासामध्ये अंतिम टप्प्यावर अंतिम ज्ञानाची जी प्राप्ती होते, त्याचे प्रतिक म्हणून रत्न ही प्रतिमा साहित्यातून आविष्कृत होताना दिसते. जी. ए. कुलकर्णी यांच्या समग्र कथासाहित्यात रत्न ही आदिप्रतिमा अतिशय मोजक्या कथांमध्यें आलेली आहे. 'रत्न', 'प्रवासी' आणि 'इस्किलार' या कथांमध्ये कथानायकाला रत्नलाभ झाल्याचे दिसते. या तीन कथांमधील रत्नप्राप्ती ही वेगवेगळ्या स्वरुपाची आहे. त्याविषयी सूक्ष्म विचार केल्यास त्याचा प्रत्यय येऊ शकतो.

'रत्न' ही कथा 'काजळमाया' या कथासंग्रहातील असून या कथेतील प्रवासी नायक रत्नाच्या शोधासाठी निघाला आहे. हा प्रवासी म्हणजे दीन, गरीब, संपत्तीहीन आहे असे नाही. तो एका ग्रामप्रमुखाचा मुलगा आहे. हत्तीच्या पायांना सोन्याचे तोडे घालीन अशा धनाढ्य व्यक्तीचा तो मुलगा आहे. पण या प्रवाशाच्या हट्टापुढे सर्वांचा निरूपाय झाला आहे. अनेक रत्ने वडीलांनी त्याच्यासाठी आणली पण नजरेसमोर रत्न धरलं की त्यातील तेजामुळे आपलं सारं अंतरंगही उजळून निघालं पाहिजे असा त्याचा आग्रह आहे. त्याच्या हट्टामुळे पित्यानेच त्याला नगरातून हाकलून देण्याची आज्ञा दिली आहे. जीवनाचे अंतिम सत्य असे स्वतःलाच शोधायचे असते. हे सत्य दुसरा सांगू शकत नाही. या न्यायाने त्यानेही घर सोडले आहे. अंतिम ज्ञानाच्या शोधार्थ तो निघाला आहे.

या कथेतील प्रवाशी सर्व जगाचा प्रवास करतो पण अंतिम ज्ञानाचे प्रतीक असलेले रत्न त्याला सापडत नाही. अनेक रत्ने त्याला सापडतात आणि निराशेने त्याने भिरकावलेली असतात. हा प्रवाशी एका अतिप्राचीन जीर्ण मंदिरामध्ये प्रवेश करतो. या ठिकाणी तो निराश झाला आहे. जीवनाच्या प्रवासात ध्येयप्राप्तीसाठी आयुष्य झिजवूनही रत्नप्राप्ती न झाल्याने या जगामध्येच रत्न नसले पाहिजे, असा भ्रम त्याला झाला आहे. अशावेळी एक वृद्ध स्त्री त्याला रत्नप्राप्तीच्या मार्गाचे मार्गदर्शन करते. त्या बदल्यामध्ये त्याच्याकडून सर्व शारीरिक, ईर्ष्येची दृढता त्याच्याकडून घेते. पुढे त्याला कृष्णगरुड भेटतो. तो रत्नमार्ग दाखवण्यासाठी त्याचे सर्व रक्त त्याच्याकडून घेतो आणि शेवटी त्याला अपेक्षित रत्नाचा लाभ होते. जीवनातील अंतिम सत्याच्या उलगड्यासाठी आशा ओसरावी लागते. ध्येयप्राप्तीची आशा आणि गरज संपल्याशिवाय अंतिम ज्ञानाचे दर्शन होणे अशक्य असते. विजयाची आस धरुन लढाई केल्यास पराजयाची भीती असते. पण विजयाची आसच नसेल तर पराजय होणारच नाही आणि पराभवाने अवमानही होणार नाही. आत्मज्ञान आणि स्वात्मरुपही ईर्ष्येने हस्तगत करता येत नसते. अशीच स्थिती या प्रवाशाची आहे. रत्नलाभाच्या सर्व आशा संपुष्टात आल्यानंतर त्याला रत्नलाभ होतो आणि त्याचा लौकिक जीवनासाठी कोणताच उपयोग नसतो कारण अंतिम ज्ञानाबरोबरच त्याचे जीवनही संपुष्टात येते. मानवी जीवनाची ही शोकांत्मिका आहे.

या कथेमधील रत्न हा मानवी जीवनाच्या अंतिम ज्ञानाचे प्रतीक आहे. हा रत्न कसा आहे तर "तुला हवं असलेलं रत्न काही मानवांना प्राप्त झालेलं मी पाहिलं आहे. ते रत्न त्रिनेत्री असून अनंतरंगी आहे. त्याच्या एका कक्षेत चंदनाचा गंध असलेल्या चंद्रिकेची शीतलता आहे, तर दुसऱ्या कक्षेत आदिसूर्याच्या प्रखर तेजाची तप्तता आहे. असं त्याचं एका यांत्रीकानं

वर्णन केलं, परंतु हा अभेद्य पर्वत ओलांडून गेल्याखेरीज तुला त्याचा स्पर्श लाभणार नाही."[१] येथील पर्वत हा मृत्यूचे प्रतीक वाटतो. मृत्यूच्या पलिकडेच जीवनाचे अंतिम ज्ञान असल्याचे आणि नियतीसमोर मानव हतबल असल्याचे कथाकाराला सूचवायचे आहे. प्रवाशाला जीवनासक्तीतून रत्न मिळविण्यासाठी प्रेरणा मिळते. परंतु स्वतःच्या दृष्टीमध्ये घडून आलेलं एक परिवर्तन एवढाच रत्नप्राप्तीचा सत्यार्थ असतो. "पुन्हा सारं तेच! अखेर आपणाला रत्नप्राप्ती झाली या भ्रमानं आणखी एका आयुष्याला विराम मिळाला! कृष्णगरुडा, सावधदृष्टीनं पाहा. याची ओंजळ ज्याप्रमाणं रिकामी आहे त्याप्रमाणं इथल्या कोणत्याच आकृतीवर एकही रत्न नाही. तरी या मानवाला रत्नप्राप्तीचा हर्ष झाला आहे. ही रत्नप्राप्ती म्हणजे स्वतःच्या दृष्टीमध्ये घडून आलेलं एक परिवर्तन, एवढाच त्याचा सत्यार्थ आहे."[२] पण शेवटी भ्रमामध्ये का असेना आपल्या स्वात्मरुप मिळाल्याचा आनंद त्या मूर्त प्रवाशाच्या चेहऱ्यावर आहे. जन्मभर ध्येयप्राप्तीसाठी, अंतिम ज्ञानाच्या प्राप्तीसाठी केलेल्या श्रमाचा अंत शेवटी भ्रमाने होतो.

कथाकार जी. ए. कुलकर्णी यांना मानव आणि नियती यांच्यामध्ये शेवटी नियतीचाच विजय होतो हे सूचित करायचे आहे. या प्रवाशाचे जीवन नियतीने बांधलेले आहे. त्याचप्रमाणे या जगातील प्रत्येक मानवाचे जीवन आणि वर्तन नियतीच निश्चित करताना दिसते. त्यामुळे रत्नप्राप्ती होऊनही त्याचे जीवन म्हणजे नियतीचा एक खेळ ठरतो. त्याने केलेले श्रम, धडपड ही नियतीने अगोदरच निश्चित केलेली दिसते. म्हणून नियती, निसर्ग मानवाला जीवनाच्या अंतिम ज्ञानापर्यंत नेते पण त्यावेळी त्याचे जीवन संपलेले असते. प्रवाशाला हवे असलेले सहस्त्ररंगी रत्न त्याच्याच हृदयामध्ये असते पण त्याच्या प्राप्तीसाठी तो संपूर्ण जगभर भटकतो, मानवाच्या बाबतीत अंतिम सत्य हेच दिसते.

जी. ए. कुलकर्णी यांच्या 'रमणखुणा' या कथासंग्रहामध्ये 'इस्किलार' नावाची दीर्घकथा आहे. या कथेमध्ये लाल रत्नाची प्रतिमा आलेली आहे. या कथेचा नायकही एक प्रवासी आहे. पण याठिकाणी तो रत्नप्राप्तीसाठी प्रवासाला निघालेला नाही. लाल रत्न हा त्याच्या प्रवासातील अंतिम अटळ टप्पा आहे. त्यामुळे 'इस्किलार' मधील लाल रत्न ही आदिबंधात्मक प्रतिमा जीवनाच्या अंतिम ज्ञानाचे प्रतीक ठरत नाही. तर जीवनोत्सुकतेचे प्रतीक ठरते. या कथेतील प्रवाशी वीरनायक आहे. तो त्याच्या अटळ भविष्याशी संघर्ष करत प्रवास करत आहे. हा प्रवास करण्यासाठी नियतीनेच त्याला प्रवृत्त केले आहे. हा त्याचा प्रवास नियतीचे अटळ प्राक्तन आहे. या वीरनायकाला आपल्या भविष्याचा शोध घ्यावयाचा आहे. त्याच्या हाती या जीवनरहस्याच्या शोधासाठी 'सेरिपि इस्कहार एली' एवढाच तपशील आहे. त्यामुळे हा प्रवाशी नदीकाठच्या मंदिरामध्ये आला, त्या परिसरात वावरत आहे. या प्रवाशाच्या आईचा मृत्यू त्याच्या जन्माच्या वेळी झालेला असून त्याच्या वडिलांनी भविष्यातील अटळ धोका टाळण्यासाठी त्याचा त्याग केला आहे. या प्रवाशाला प्रथम गारुडी भेटतो हा गारुडी सामान्य नियतीशरण माणसांचा प्रतिनिधी आहे. त्यानंतर त्याला भेटणारा याकीर हा कट्यारच्या दुकानाचा तरूण मालक आहे. याकीरच त्याला एका अंगठीच्या मोबदल्यामध्ये 'सेरिपी' म्हणजे कट्यार देतो. त्याच्या जीवनरहस्याच्या शोधामधील सेरिपीचा अर्थ प्रवाशाच्या हाती लागतो. त्यानंतर प्रवाशी मद्यागारामध्ये प्रवेश करतो. त्याठिकाणी मद्याच्या आहारी न जाता त्याला इस्कहार म्हणजे लाल रत्न हाती लागतो.

मद्यागारातून बाहेर पडल्यानंतर त्याला गुलामाचा व्यापारी भेटतो. त्यानंतर अनिस नावाचा कोवळा मुलगा भेटणे ही घटना महत्त्वाची आहे. हा अनिस त्याला स्वतःच्या बापाचे जीवन आणि मरण याची कथा सांगतो आणि त्याचबरोबर एली म्हणजे वसंतऋतू या त्याच्या रहस्यमंत्रातल्या अखेरच्या शब्दाचा उलगडाही करून सांगतो. आता या प्रवाशाचा हातामध्ये रहस्यमंत्राचा अर्थ आला आहे. कट्यार, लाल रत्न आणि वसंत ऋतू या तीन शब्दांचा जीवनातील अर्थ त्याला लावता येत नाही. अशा वेळी त्याला जीवनामध्ये अनिमाचे ऋणात्मक रुप असलेली अल्थिया भेटते. तिचे पत्र मंदिरामध्ये नेऊन पोहोचविण्याची जबाबदारी त्याच्यावर येते. हे पत्र मंदिरातील सेविकेला एलीला पोचविण्यामागे त्याचे कोणतेच प्रयोजन नाही पण तरीही नियतीच्या अटळ प्राक्तनाप्रमाणे तो ही जबाबदारी स्वीकारतो. राजकन्या एलीला हे पत्र देताच तिच्या सुटकेची वार्ता तिला

समजते. पण त्याचवेळी प्रवाशाची नजर तिच्या गळ्यातील लाल रत्नावर पडते. त्यामुळे तो मोहवश होऊन रत्न घेण्याचा यत्न करतो. एलिने विरोध केल्यामुळे सेरिपी म्हणजे कट्यार तिच्या कंठावर ठेवतो आणि त्यातच तिचा अंत होतो. त्याचे ...डल धीवर या कृत्यापासून त्याला परावृत्त करण्यास असमर्थ ठरतात आणि यावेळी त्याला जीवनरहस्याचा शोध लागतो. ...कन्या एली ही त्याची बहिण असते आणि तिचा आणि वडिलाचा मृत्यू या वीरनायकाच्या हाताने होणार हे प्राक्तन म्हणजे ...पी इस्कहार एली' असते.

या कथेमधील 'इस्कहार' म्हणजे लाल रत्न हा प्रवाशाच्या जीवनरहस्य शोधण्याच्या अंतिम टप्प्यावर येणारे प्रतीक आहे. लाल रत्न त्याच्या जीवन रहस्याचा अपरिहार्य घटक आहे. प्रवासाच्या अंतापर्यंत त्याच्या भविष्याचा अर्थ त्याच्या हाती लागत नाही. जीवनरहस्याचा उलगडा करण्यासाठी हा लाल रत्न मिळविताना आपण एलीच्या मृत्यूला कारण होत आहोत याचे भानही नायकाला राहत नाही. या रत्नाचा रंग लाल आहे म्हणजेच मृत्यूचे प्रतीक आहे. या रत्नालाभासाठी प्रवाशी स्वतःच्या बहिणीला मारत असला तरी ते त्याचे अटळ प्राक्तन आहे. नियतीनेच प्रवाशाला त्याच्या आई आणि बहिणीच्या मृत्यूच्या कारणासाठी निर्माण केले आहे. धीवर हे नियतीविधान खोटे ठरविण्याची निष्क्रीय धडपड करतो. पण त्याचा उपयोग नसतो. नियती आणि मानव यांच्या संघर्षामध्ये नियती मानवावर विजय मिळविणार हे जीवनाचे अंतिम वास्तव आहे. येथे स्वात्मविकासाच्या प्रवासातील अंतिम टप्पा स्वात्मरुपाची प्राप्ती याचे प्रतीक म्हणून लाल रत्न न येता जीवनाच्या अंतिम सत्याकडे नेणारा हा लाल रत्न आहे. प्रवाशाला जीवनाचे अंतिम सत्य, त्याच्या जीवनरहस्याचा शोध लाल रत्नाच्या लाभाशिवाय होणे शक्य नाही म्हणून लाल रत्न ही आदिप्रतिमा स्वात्मरुपाचे प्रतीक न ठरता जीवनरहस्याच्या उलघड्याचे कारण ठरतो.

'रमलखुणा' या कथासंग्रहातील दुसरी कथा 'प्रवासी' ही अशाच प्रकारच्या एका प्रवाशाची कथा आहे. या कथेच्या सुरुवातीलाच प्रवाशाला रुद्रकालीच्या मंदिरात हिरवा रत्न प्राप्त होतो. हा प्रवाशी बऱ्याच काळापासून प्रवास करत आहे. त्याच्या जीवनाच्या आणि जगण्याच्या संकल्पना स्पष्ट आहेत. त्याला जीवनाविषयी लालसा आहे. लौकिक अर्थाने मजेशीर जीवन जगण्याच्या इर्ष्येने तो धनप्राप्तीची इच्छा मनात ठेऊन जगतो आहे. एका नाविकाने त्याचा प्रवास त्या रूद्रकालीच्या मंदिराकडे वळवला आहे. त्यानेच या प्रवाशाला रुद्रकालीच्या मंदिराविषयी आणि त्यातील हिरव्या रत्नाविषयी माहिती दिली आहे. हा प्रवाशी या मंदिरात येतो. त्या हिरव्या रत्नावर त्याची दृष्टी पडताच त्याच्यातील लालसा जागी होते. लालसेने तो रत्न घेण्याचा प्रयत्न करतो. पण रत्न सहज हाती न आल्याने रुद्रकालीच्या मुर्तीवर प्रहार करून ते मिळवितो. या हिरव्या रत्नाच्या प्राप्तीनंतर त्याठिकाणी आलेल्या वधकाला तो पराभूत करतो. त्यावर त्याच्याच शस्त्राने म्हणजे फरशीने प्रहार करुन रत्न घेऊन पुन्हा नावेत बसतो. यावेळी नाविक न दिसल्याने स्वतःच नाव चालवत पुढे प्रवास करतो.

हिरव्या रत्नाच्या प्राप्तीनंतरचा प्रवाशाचा प्रवास निश्चित नाही. या प्रवासात त्याला आपल्याच पत्नीच्या चितेवर गोळे भाजणारा बैरागी भेटतो. तो अनेक कथा त्याला सांगतो. त्यानंतर जटाधारी प्रवासी जो गीतकार असतो त्याची भेट होते. त्यावेळी त्याला प्रवासामध्ये एक कुत्र्याचे पिल्लू भेटते. त्याला घेऊन प्रवासी प्रवास करतो. पुढे आंधळ्या शिकाऱ्याच्या जाळ्यात तो अडकतो पण कुत्र्याच्या बलिदानामुळे त्याची सुटका होते. या हिरव्या रत्नामुळे प्रवाशाचा प्रवास सुरु झाला आहे. हा प्रवास प्रवाशाने निश्चित केलेला नाही तर नियतीने निश्चित केलेला आहे. जसा या प्रवाशाचा प्रवास निश्चित आहे तसाच त्याच्या संपर्कात येणाऱ्या सर्वांचाच आहे. या ठिकाणी प्रवाशाला मिळालेले रत्न त्याच्या संज्ञाकंदाचे प्रतीक ठरत नाही. मिळालेले रत्न विकून वैभवात जीवन जगण्याची त्याची इच्छा आहे. या दृष्टीने त्याचा बैराग्याशी झालेला संवाद महत्त्वाचा आहे. "प्रवासी किंचित हसला आणि म्हणाला, "नको. माझा मार्ग कुंपणाच्या दुसऱ्या बाजूचा आहे. मला आयुष्याविषयी आसक्ती आहे. लाल रंगाचे मद्य, युवतींचा शृंगार, सजवलेले प्रसाद यांचा पुर्ण उपभोग मला हवा आहे. स्वच्छ निळ्या पाण्यात माझी हंसाकृती नौका डौलानं चालली आहे व माझे सेवक शुभ्र वल्ही लयबद्ध तऱ्हेनं हलवत आहेत,

माझे देखणे, विजेत कोरल्याप्रमाणे दिसणारे घोडे जमीनीला नाममात्र स्पर्श करत लाटांप्रमाणे आयाळ उडवत वाऱ्यासारखे धावत आहेत, असलं वैभव मला हवं आहे. सर्व स्त्रीया अंधारात सारख्याच असतील पण प्रत्येक भोगक्षण मात्र अद्वितीय असतो. असले अनंत अनुभव मला आयुष्यात वेचायचे आहेत."[३] ही प्रवाशाची सुरुवातीची अवस्था आहे. शेवटी एका नगरामध्ये या प्रवाशाचा प्रवेश होतो. हे नगर महाकाल आणि अकाल या दोन भावांच्या इशाऱ्यावर चालते. तेथे एक वृद्ध म्हातारा त्याला नगराविषयी माहिती देतो. नगरामध्ये प्रवेश केल्यानंतर त्याला माणसाचे खरे रुप समजते. एक कुटुंब या नगरातून आपली सुटका करुन घेण्यासाठी कशाप्रकारे एकमेकांचे बळी देण्यास तयार होते. हे पाहून त्याची वैभवात जगण्याची इच्छाच मरून जाते. हिरवा रत्न प्राप्तीने त्याचा प्रवास निश्चित होतो आणि हिरव्या रत्नाच्या दुराव्याने त्याला जीवनाचे अंतिम सत्य कळते. त्यामुळे या कथेतील हिरवा रत्न स्वात्मरुपाचे प्रतीक ठरत नाही. तर जीवनासक्तीचे कारण ठरते. प्रवाशाच्या बाबतीत मृत्यूसमयी ज्ञानाच्या प्राप्तीनंतर त्याचा प्रवास पुढे चालणार आहे. ज्या जीवनासक्तीने त्याचा प्रवास निश्चित केलेला होता ती जीवनासक्ती त्याच्यातून संपून गेली आहे. म्हणजेच हिरव्या रत्नाच्या जाण्याचा संबंध त्याच्यातील इच्छा, आकांक्षा संपण्याशी लावता येणे शक्य आहे. महाकालच्या लेखी स्वतःच्या लहानपणाची जाणीव होणं म्हणजेच स्वतःचे रुप ओळखणे होय. या प्रवाशाला स्वतःच्या खऱ्या रुपाची जाणीव झाली आहे. ती या हिरव्या रत्नामुळे. त्याच्या प्राप्तीमुळे आणि त्याच्या जाण्याने प्रवाशाला जीवनाचे अंतिम ज्ञान प्राप्त झाले आहे. हे नियतीचे जगण्याचे सूत्र या प्रतिमाद्वारे सूचित झालेले दिसते.

कथाकार जी. ए. कुलकर्णी यांच्या कथेमध्ये रत्न ही आदिप्रतिमा विविध गोष्टीचे सूचन करण्यासाठी येते. 'रत्न' कथेतील सहस्त्ररंगी रत्न नायकाच्या संज्ञाकंदाचे, जीवनाच्या अंतिम ज्ञानाचे प्रतीक आहे. तर 'इस्किलार' मधील लाल रत्न प्रवाशाच्या जीवनरहस्याच्या उलगड्याचे कारण ठरते. या लाल रत्नाच्या दर्शनाने त्याच्यातील बौद्धीक शक्ती नाहीशी होऊन त्यांच्याकडून नियतीलिखित कार्य पूर्ण करून घेतले जाते. 'प्रवाशी' कथेतील हिरवे रत्न प्रवाशाचा प्रवास निश्चित करते. इतर दोन कथेप्रमाणे हे रत्न प्रवाशाला शेवटच्या क्षणी न मिळता सुरूवातीलाच प्राप्त होते. जोपयंत हे हिरवे रत्न जवळ आहे तोपर्यंत त्याला जगण्याची ओढ असते. शेवटी जीवनातील निरर्थकता कळाल्यावर हे रत्न तो अकालासाठी देऊन टाकतो. हे रत्न प्रवाशाच्या जीवनासक्तीचे प्रतीक आहे. अपेक्षा ठेऊन जीवनाच्या अंतिम सत्याचा उलगडा होत नाही. नियती आणि मानव यांच्या संघर्षात शेवटी मानवाच्या अंतिम सत्याचा उलगडा होत नाही. नियती आणि मानव यांच्या संघर्षात शेवटी मानवाचा पराजय होतो, नव्हे नियतीच मानवाचा खेळ करते. या तीनही कथेमधील प्रवाशांचा प्रवास हा नियतीचेच रुप असते. रत्नप्राप्ती होऊनही या तीन प्रवाशांना कोणताच लाभ होत नाही. म्हणूनच नियतीशरणता तीनही कथांचा शेवट ठरला आहे.

संदर्भ :

१. काजळमाया, जी.ए.कुलकर्णी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, सातवी आवृत्ती. २००९, पृष्ठ.२२९

२. तत्रैव, पृष्ठ. २४१

३. रमलखुणा, जी.ए.कुलकर्णी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, पाचवी आवृत्ती, २००९, पृष्ठ.१२

❖❖❖❖

M.S.P. Mandal's

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,

Majalgaon Dist - Beed (MS) 431131

ISO 9001:2015 Certified

One Day National Conference

On

"The Problem of Dowry : Challenges and Remedies"

Organized by Faculty of Social Sciences

11th September, 2017

Sunderrao Solanke Mahavidyalaya Majalgaon Dist. Beed (Maharashtra) Majalgaon

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Ms. डॉ. मुंजाभाऊ आबासाहेब कव्हळे of सुंदरराव सोळंके महाविद्यालय, माजलगाव has participated as a Resource Person/Chair Person/ Delegate in the One Day National Conference on "The Problem of Dowry : Challenges and Remedies" organized by the Faculty of Social Sciences on 11th September, 2017.

He/She presented a paper entitled "मुलगी झाली हो नाटकातील हुंडाप्रश्न".

Mr. B.R. Bodke
Convenor

Coordinator
Internal Quality Assurance Cell (IQAC)
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya,
Majalgaon, Dist.Beed (MS)

PRINCIPAL
Sunderrao Solanke Mahavidyalaya
Majalgaon Dist. Beed (M.S.)

Dr. V.P. Pawar
Chief Organizer & Principal